

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра психології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Навчально-

наукового Інституту

педагогіки і психології

_____ Світлана КОНДРАТЮК

РОБОЧА ПРОГРАМА

Кваліфікаційний екзамен з психології та практики консультування

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

освітньо-професійна програма Психологія другого (магістерського)

рівня вищої освіти

мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією

НН інституту педагогіки та психології

«28» серпня 2024 р.

Голова

Юлія БОНДАРЕНКО, д. п. н., проф..

Укладачі:	Кузікова С. Б.	– доктор психол. наук, професор;
	Вертель А. В.	– кандидат філос. наук, доцент;
	Дворніченко Л. Л.	– кандидат філос. наук, доцент;
	Єрмакова Н. О.	– кандидат психол. наук, доцент;
	Усик Д. Б.	– кандидат психол. наук, доцент;
	Щербак Т. І.	– кандидат психол. наук, доцент;

Робоча програма була розглянута і схвалена на засіданні кафедри психології
Протокол №1 від «28» серпня 2024 р.

Зав. кафедри

Світлана КУЗІКОВА, д. психол. н., професор

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (спеціалізація Консультативна психологія) НА КОМПЛЕКСНОМУ КВАЛІФІКАЦІЙНОМУ ІСПИТІ З ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ	6
РОЗДІЛ I. Філософія психології	10
РОЗДІЛ II. Методика та організація наукового дослідження.....	13
РОЗДІЛ III. Сучасні засоби психодіагностики	15
РОЗДІЛ IV. Сучасні технології психологічного консультування	19
Розділ V. Психологія вищої школи	21
Розділ VI.Короткотривале кризове консультування	29
Розділ VII. Профілактика і корекція відхилень у поведінці	32
Розділ VIII. Вікова психокорекція	37
Розділ IX. Психологія роботи з сім'єю.....	42
ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (Спеціалізація Консультативна психологія)...	44
ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ДО КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (Спеціалізація Консультативна психологія)...	47

Пояснювальна записка

Соціальні, економічні, політичні перетворення в Україні зумовлюють необхідність реформування галузей сучасної освіти, що ставить перед вищими освітніми закладами нові завдання щодо підвищення ефективної теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців.

В цьому напрямку особливе значення має підготовка майбутніх психологів, діяльність яких повинна максимально відповідати суспільним потребам і світовим стандартам. Оскільки основним критерієм ефективності роботи в галузі психології є раціональне поєднання теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці, це підсилює актуальність розвитку на високому рівні у фахівця вміння вести пошук ефективних форм і методів психодіагностичної, психопрофілактичної, психокорекційної, психоконсультативної роботи, навичок удосконалення програм, адаптації та розробки нових методик тощо.

Психологія безперервно збагачується новими даними, формуються нові гіпотези та концепції, що відносяться до усіх галузей її проблематики. Сучасний фахівець - психолог повинен мати системне, інтегральне професійне мислення, узагальнений критичний погляд на місце психології у системі інших наук про людину та на місце кожного психічного явища в загальній структурі психіки. Тому програма Комплексного кваліфікаційного іспиту з психології та практики консультування за другим (магістерським) ступенем вищої освіти для випускників денної та заочної форм навчання спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки (додаткова спеціалізація: Консультативна психологія) у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка спрямована на виявлення рівня оволодіння системою загальних та спеціальних (предметних, фахових) компетентностей, теоретичних та практичних знань у різних галузях психологічної науки, а також - практичних вмінь, навичок комунікації, автономності і відповідальності у професійній діяльності психолога і зокрема, - психолога-консультанта.

Мета атестаційного кваліфікаційного екзамену - визначення базового рівня засвоєння знань випускників-магістрів. Екзамен з атестації за ступенем «магістр» спрямований на оцінку рівня оволодіння компетентностям для ефективної реалізації основних видів професійної діяльності психолога (психодіагностичної, консультативної, психопрофілактичної, психокорекційної тощо), дозволяє підтвердити сформованість теоретичної бази знань студентів та вміння застосовувати її у практико-орієнтованих ситуаціях в різних сферах життєдіяльності людини.

Досягнення мети забезпечить формування у здобувачів вищої освіти **комплексу загальних і спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання**, що визначені відповідною

освітньо-професійною програмою (ОПП) «Психологія» другого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, додатковою спеціалізацією Консультативна психологія. Зокрема, здобувач вищої освіти продемонструє сформованість низки здатностей :

Інтегральна компетентність:

ІК. Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні компетентності:

СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.

СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК11. Здатність реалізовувати основні принципи та напрями психологічного консультування, стратегії та методи психотерапевтичного впливу у сферах індивідуально-психологічного консультування, сімейного консультування, короткотривалого кризового консультування, групової психотерапії та психокорекції.

Програмні результати навчання:

ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПР10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

ПР11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР12. Володіти ефективними методиками консультативної діяльності з клієнтами різних соціальних груп.

Очікувані результати навчання (РН) з комплексного кваліфікаційного іспиту з психології та практики консультування

Очікувані результати навчання (РН) зі складання підсумкової атестації у формі комплексного кваліфікаційного іспиту з психології та практики консультування полягають у наступному:

РН1 Володіння теоретичними знаннями із фундаментальних дисциплін психології, здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ;

РН2 Здатність до застосування отриманих знань та навичок для вирішення конкретних задач в сфері психології, уміння обґрунтовано аналізувати і вирішувати комплексні завдання з психологічної проблематики;

РН3 Здатність до самостійного аналізу проблемних ситуацій, що виникають у процесі розв'язання комплексних завдань з психологічної проблематики;

РН4 Оволодіння методами й технологіями практичної психології з різних напрямів роботи сучасного психолога: добирати ефективні психологічні технології, робити висновки і обґрунтовувати власні пропозиції щодо діагностування, психопрофілактики і психокорекції психологічних проблем особистості та груп з метою їх ефективного розв'язання;

РН5 Здатність до активного, творчого, самостійного критичного мислення в процесі вирішення професійних завдань фахівця-психолога.

Програма кваліфікаційного іспиту складається із дев'яти розділів:

РОЗДІЛ I. Філософія психології

РОЗДІЛ II. Методика та організація наукового дослідження

РОЗДІЛ III. Сучасні засоби психодіагностики

РОЗДІЛ IV. Сучасні технології психологічного консультування

Розділ V. Психологія вищої школи

Розділ VI. Короткотривале кризове консультування

Розділ VII. Профілактика і корекція відхилень у поведінці

Розділ VIII. Вікова психокорекція

Розділ IX. Психологія роботи з сім'єю

Над укладанням програми працював колектив викладачів кафедри психології Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, зокрема розділ 1 підготувала к. філос. н., доцент Щербакова І. М., розділи 2 і 3 - к. психол. наук, доцент Щербак Т. І., розділ 4 - к. філос. наук, доцент Дворніченко Л. Л., розділ 5 - к. психол. наук, доцент Тарасова Т. Б., розділ 6 - к. психол. наук, доцент Мотрук Т. О., розділи 7 та 8 – доктор психол. наук, професор Кузікова С. Б., розділ 9 - к. психол. наук, доцент Єрмакова Н. О.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ (спеціалізація Консультативна психологія) НА КОМПЛЕКСНОМУ КВАЛІФІКАЦІЙНОМУ ІСПИТІ З ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ

Форма проведення іспиту - усна співбесіда

1. Оцінка результатів складання кваліфікаційного іспиту здійснюється за 100-бальною системою контролю знань, прийнятою в університеті, національною шкалою та за ECTS, що відображається у відповідних відомостях і протоколах роботи екзаменаційної комісії (ЕК).

Орієнтовна шкала оцінювання

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за ECTS	Визначення
90-100	Відмінно,	A	Суть питань розкрита на високому рівні, глибоке та стійке засвоєння програмного матеріалу
82-89	Добре	B	Суть питань розкрита на високому рівні, але з незначними недоліками
74-81	Добре	C	Суть питань розкрита на вищому за середній рівень
64-73	Задовільно	D	Суть питань розкрита на достатньому рівні
60-63	Задовільно	E	Відповідь задовольняє мінімальні критерії
59 -35	Незадовільно	Fx	Відповідь не задовольняє мінімальних критеріїв, грубі помилки
1-34	Незадовільно	F	Неспроможність продемонструвати володіння основним навчальним матеріалом, розв'язати практичне завдання

2. Усі екзаменаційні завдання, зазначені в екзаменаційному білеті з комплексного кваліфікаційного іспиту з теорії і практики психології з методикою викладання, є рівно-значними за їх внеском до загальної

оцінки за іспит. Підсумкова оцінка комплексного кваліфікаційного іспиту є середньою оцінкою за кожну складову екзаменаційного завдання.

3. Критерії оцінювання знань по кожному з екзаменаційних питань комплексного кваліфікаційного іспиту, визначені кафедрою психології (Протокол № 2 від 13.09.2019):

- 1) **Оцінка 90 – 100 балів** («відмінно», А) виставляється випускнику за:
  - глибоке та стійке засвоєння програмного матеріалу;
  - логічний, послідовний виклад питання з опорою на різноманітні джерела, з використанням знань інших наук;
  - здатність самостійно критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
  - спроможність пов'язувати у відповіді теорію з практикою;
  - демонстрацію обізнаності з монографічною літературою та періодичними джерелами (фахові журнали);
  - правильне й повне визначення понятійного апарату;
  - вичерпні відповіді на додаткові запитання.

- 2) **Оцінка 89 - 82 бали** («добре», В) виставляється випускнику за:
  - ґрунтовне знання програмного матеріалу, аргументований виклад різних підходів до певної проблеми, але з допущенням незначних неточностей під час відповіді на питання;
  - логічний, послідовний виклад питання з опорою на різноманітні джерела, з використанням знань інших наук;
  - розвинену здатність самостійно критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
  - правильне застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних питань і завдань;
  - вірні, але не достатньо повні або аргументовані відповіді на додаткові питання.

- 3) **Оцінка 81-74 бали** («добре», С) виставляється випускнику за:
  - знання програмного матеріалу, аргументований виклад основних підходів до певної проблеми, але з допущенням неточностей та незначних помилок під час відповіді на питання;
  - опору переважно на обов'язкову літературу;
  - правильне застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних питань і завдань;
  - здатність критично оцінювати основні концепції, визначення власної позиції у розкритті різних підходів до проблеми;
  - в цілому вірне, але іноді неповне або неточне визначення понятійного апарату;
  - не достатньо вичерпні, але вірні відповіді на переважну частину додаткових питань.

- 4) **Оцінка 73 - 64 бали** («задовільно», D) виставляється випускнику за:
- володіння основним матеріалом з висвітленням одного з можливих підходів до роз'язання проблеми та виявленням певних утруднень і неточностей у його викладі;
  - недостатньо правильне формулювання основних понять;
  - суттєві помилки при відповідях на додаткові запитання;
  - спроможність пов'язувати у відповіді теорію з практикою;
  - виконання практичних завдань із певними утрудненнями та помилками.
- 5) **Оцінка 63-60 балів** («задовільно», E) виставляється випускнику за:
- посереднє володіння основним програмовим матеріалом;
  - відсутність системи, наявність утруднень і неточностей, порушення логічних зв'язків під час викладу основного матеріалу;
  - недостатньо правильне формулювання основних понять;
  - суттєві помилки при відповідях на додаткові запитання;
  - виконання практичних завдань із певними утрудненнями та помилками.
  - демонстрацію посереднього рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.
- 6) **Оцінка 59 -35 балів** («незадовільно», Fx) виставляється випускнику за:
- неправильне формулювання основних понять;
  - грубі помилки, неправильні відповіді на більшу частину додаткових запитань;
  - виконання практичних завдань із значними утрудненнями та суттєвими помилками;
  - демонстрацію низького рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.
- 7) **Оцінка 34 -1 бал** («незадовільно», F) виставляється випускнику за:
- неспроможність продемонструвати володіння основним навчальним матеріалом і висвітлити хоча б один з можливих підходів до розв'язання запропонованої проблеми;
  - неспроможність виконання практичних завдань;
  - демонстрація дуже низького рівня аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, комунікативних вмінь та навичок.
4. В разі незгоди з оцінкою, студентам надається право оскаржити її у відповідності до «Положення про апеляцію результатів навчання здобувачів вищої СумДПУ імені А.С.Макаренка»
https://sspu.edu.ua/images/2020/doc/apelyaciyi_68f4b.pdf

Розділ I

ФІЛОСОФІЯ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 1. Предмет, завдання, функції філософії психології. Філософія психології як світогляд, метод пізнання та теорія соціального і культурного розвитку. Система «людина – психологія – суспільство» як предмет філософії психології. Основні принципи, завдання та функції філософії психології. Основні етапи розвитку філософії психології.

Тема 2. Філософія психології Стародавнього світу, Середньовіччя і Відродження. Філософські основи психології стародавнього світу. Філософські концепції людини в античній філософії. Теоцентризм, неологізм (провідентизм) і персоналізм філософії психології Середньовіччя. Екзегези середньовічного філософствування: семантична, концептуальна і системно-творча. Антропоцентризм, пантеїзм, гуманізм, містицизм і фаталізм психології Відродження.

Тема 3. Філософія психології XVII – XVIII ст. Гносеологізація людської сутності як світоглядна настанова філософії психології XVII ст. Емпірико-індуктивний, дедуктивно-раціоналістичний, індуктивно-дедуктивний методи пізнання людини у філософії психології XVII ст. Соціоцентризм філософії психології XVIII ст. Принцип діяльності, принцип активності і пізнавальної самостійності суб'єкта у філософії психології XVIII ст.

Тема 4. Філософія психології XIX – XX ст. Активно-особистісна роль людини у світлі новокласичної філософії психології XIX ст. Основні парадигми некласичної філософії психології XIX ст.: соціоцентризм, волюнтаризм, психоаналіз. Парадигмальні орієнтації філософії психології XX ст.

Тема 5. Філософія психології основних психологічних напрямків та шкіл. Філософські коріння основних психологічних напрямків та шкіл. Філософія асоціативної психології, структуралізму, функціоналізму, прагматизму, радикального емпіризму, біхевіоризму, гештальтпсихології, феноменології, ірраціоналізму, суїцидології, трансцендентальної феноменології, інтенціональної філософії психології, філософської герменевтики, структурної психології особистості. Філософія вітчизняної психології.

Тема 6. Методологія психології. Теорія пізнання як філософсько-методологічна основа психології. Структура наукового пізнання. Емпіричний, теоретичний, метатеоретичний рівні пізнання. Структура методологічного знання. Фундаментальна (філософська), загальнонаукова, конкретно-наукова методологія. Методи наукового пізнання. Професійне методологування у психології. Психологічна наука як об'єкт методологічного аналізу.

Тема 7. Філософський аналіз основних парадигм психології. Філософсько-методологічні моделі розвитку психології. Поняття

парадигми та наукової революції. Особливості парадигм у психології. Методологічні принципи як основа парадигми. Парадигмальний статус психології (психологія як допарадигмальна, багатопарадигмальна, позапарадигмальна наукова дисципліна). Пояснювальні принципи у психології. Парадигмальні орієнтації у сучасній психології. Психологія як поліпарадигмальна наука.

Тема 8. Філософські основи психологічного дослідження. Методологічний аналіз в психології. Загальна характеристика психологічного дослідження. Рівні психологічного дослідження. Види дослідження (фундаментальні, прикладні, розробки). Основні методологічні та теоретичні проблеми психології. Методологічні принципи психологічного дослідження. Аксиологічні проблеми психології. Етика науки. Зв'язок деонтології з психологією.

Тема 9. Світоглядна функція та ідеологеми психології. Розуміння світогляду в філософії та психології. Світосприйняття як основа світорозуміння людини. Свідомість особистості. Психологічні аспекти світоглядної культури особистості. Світоглядна функція психології. Самосвідомість як основа розвитку особистості. Види рефлексії. Мотиваційно-ціннісна сфера особистості та її світогляд. Інтелект та світогляд. Установки, упередження та світогляд особистості.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ФІЛОСОФІЯ ПСИХОЛОГІЇ” Основна література:

1. Вступ до філософії: навч.-метод. посіб з курсу «ФІЛОСОФІЯ» для студентів усіх спеціальностей і форм навчання / – Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. – 186 с.
2. Ісакова О. І., Щербакова Н. В. Філософія науки: навчальний посібник / О. І. Ісакова, Н. В. Щербакова. – Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. – 227 с.
3. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення: навч. пос. / Ю. О. Шабанова, І. А. Яременко, Н. Ю. Тарасова. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 96 с.
4. Романовський О. Г. Філософія психології: навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Психологія» / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – 140 с.
5. Салій А. В. Історія філософії: навчальний посібник / Салій А. В., Зінченко Н. О., Біланов О. С. - Вид. 2-е, доповнене. - Полтава: Дивосвіт, 2018. – 192 с.

Додаткова література:

1. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми: навч. посіб. / В. О. Татенко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
2. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
Філософія: навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. – Київ: КНЕУ, 2019. – 368 с.
3. Філософія: Навчальний посібник-практикум [Укл.: Волков О. Г., Землянський А. М., Олексенко Р. І., Рябенко Є. М.]. – Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – 272 с.

Розділ II

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 1. Вибір напрямку та послідовність наукових досліджень.

Поняття наукового дослідження. Вибір напрямку і теми наукового дослідження. Визначення предмета і об'єкта дослідження. Мета і завдання дослідження. Порядок здійснення наукового дослідження. Поняття, функції та структура програми дослідження. Послідовність та етапи виконання наукових досліджень. Обґрунтування вибору наукової теми. Пошук, накопичення та опрацювання наукової інформації.

Тема 2. Основи теоретичних та експериментальних досліджень.

Сутність, мета, завдання та етапи теоретичних досліджень. Методи теоретичних досліджень. Використання математичних методів у дослідженнях. Сутність, мета, функції наукового експерименту. Класифікація експериментів. Методичне забезпечення експериментальних досліджень. Робоче місце експериментатора та організація експерименту. Валідність в організації наукового психологічного дослідження і його результатів. Формування вибіркової сукупності. Підготовка даних та методика обробки інформації.

Тема 3. Наукова організація дослідного процесу. Особистість вченого.

Організація та психологія наукової творчості. Особливості творчої праці. Роль особистості вченого в науці. Особливості розумової праці. Етика та праксеологія науки. Проблема гармонії істини, добра та краси у творчості вченого. Свобода наукового пошуку та соціальна відповідальність науковця.

Тема 4. Виклад та обґрунтування наукових результатів.

Обробка результатів наукових досліджень. Прийоми викладення матеріалів наукового дослідження. Правила та загальні вимоги до оформлення наукових робіт. Мова та стиль наукової роботи. Підготовка публікацій, рефератів, доповідей.

Тема 5. Основні вимоги до наукових робіт.

Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження. Сутність магістерської роботи, її структура. Вимоги до магістерської роботи. Технологія підготовки магістерської роботи. Оформлення і захист магістерської роботи.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

„МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ”

Основна література:

1. Бочелюк В. Й. Методика та організація наукових досліджень з психології - К. : ЦУЛ, 2019. - 360 с.
2. Важинський С. Е. Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навчальний посібник – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. - 260 с.
3. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. пос. – Рівне: НУВГП, 2016. – 151 с.
4. Шишкіна Є. К., Носирєв О. О. Методологія наукових досліджень. Х.: Вид-во «Діса-плюс», 2014. – 200с.
5. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / [О. П. Кириленко, В. В. Письменний, Н. М. Ткачук та ін.] ; за ред. О. П. Кириленко. - Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр ТНЕУ «Економічна думка», 2012. – 196 с.

Додаткова література:

1. Бобилєв В. П., Іванов І. І., Пройдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник - Дніпропетровськ: Системні технології, 2008. – 264 с.
2. Мокін Б. І., Мокін О. Б. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник - Вінниця : ВНТУ, 2014. - 180с.
3. Організація наукових досліджень, написання та захист магістерської дисертації / За ред. Пасічника В.В. - К.: «Ліра-К», 2010. - 282 с.
4. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : Підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. - 6-те вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2008. – 310 с.
5. Юринєць В. Є. Методологія наукових досліджень. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.
6. Mielkov Iu. (2016). The Hierarchy of Values in the Contemporary Science. *Review of European Studies*. 8(2), 149-158 (doi:10.5539/res.v8n2p149).

РОЗДІЛ III СУЧАСНІ ЗАСОБИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ

Тема 1. Стан сучасної психодіагностики.

Причини системної кризи вітчизняної та зарубіжної психодіагностики. Професійні вітчизняні методики розроблені у відповідності з міжнародними вимогами APA, EFPA, BPS. Психодіагностична та психометрична культура сучасних психологів-користувачів. Взаємодія вітчизняної психодіагностики та зарубіжної тестології. Сучасні норми професійної етики психодіагноста.

Тема 2. Сучасні методи дослідження психічних станів.

Психічні стани людини як предмет емпіричного дослідження у сучасній психології. Сучасні методи дослідження психічних станів. Методики суб'єктивної оцінки психічних станів. Комплексні методи оцінки психічних станів.

Дослідження психічних станів особистості в особливих та екстремальних умовах і деяких конкретних видах діяльності. Вивчення психічних станів військових та правоохоронців. Шкала депресії А. Т. Бека. Опитувальник «Міра хронічної втоми» О. Б. Леонова. Симптоматичний опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» О. Волкова. Шкала самооцінки депресії У. Цунга. Методика комплексного психофізіологічного дослідження працездатності (В. П. Дядичкін). Багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) «Адаптивність-200». Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану О. М. Кокуна. Диференціальна діагностика депресивних станів В. А. Жмурова. Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР. Первинний скринінг посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Опитувальник травматичного стресу І. О. Котеньова.

Вивчення психічних станів спортсменів. Шкала оцінки актуального психічного стану (В. Ф. Сопов). Методика самооцінки станів спортсмена «Термометр» Ю. Я. Кисельова. Методика «Рельєф психічного стану» А. О. Прохорова. Самооцінка передстартового стану (І. П. Волков). Модифікована шкала особистісної змагальної тривожності (СТ) Р. Мартенса (Ю. Л. Ханін). Методика диференціальної діагностики депресивних станів (адаптація Т. І. Балашової). Симптоматичний опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» А. Волков, Н. Водоп'янова. Методи дослідження нервово-психічної стабільності спортсменів.

Вивчення психічних станів учнів та студентів у ситуаціях екзаменаційного стресу. Методика вивчення структури емоційних переживань суб'єкта, що переживає екзаменаційний стрес М. А. Кузнєцова. Опитувальник «Орієнтація на дію або стан» Ю. Куля (в адаптації І. А. Васильєва, С. А. Шапкіна, О. В. Мітіної, Д. О. Леонтьєва).

Методика діагностики атрибутивного стилю особистості (СТОУН-В) Т. О. Гордєєвої, Є. М. Осіна, В. Ю. Шевяхової. Методика діагностики стрес-факторів навчальної діяльності М. А. Кузнєцова. Методика «Опитувальник академічної саморегуляції» Р. М. Райана і Д. Р. Коннелла. Методика дослідження загальної толерантності до невизначеності Д. Маклейна.

Тема 3. Сучасні методи діагностики психічних процесів.

Труднощі в психодіагностиці психічних процесів.

Сучасні діагностичні засоби вивчення пізнавальних процесів. Методика «Реєстр стилю інформаційного засвоєння» (А. Р. Грегос) для виявлення провідних моделей збору інформації. Опитувальник стилів діяльності (Learning Styles Questionnaire, LSQ) П. Хоні, А. Мемфорд (1992) в адаптації А. Ішкова, Н. Мілорадової. Методика на визначення рівня особистісних досягнень (В. Вандерлік). Тест інтелектуального потенціалу (П. Ржичан) в адаптації Л. І. Вассермана (2008). Методика «Структура інтелекту за Н. Gardner (1993). Опитувальник метакогнітивної включеності в діяльність (Г. Шроу, Р. Деннісон) (Metacognitive Awareness Inventory - MAI) (G. Schraw, R.S. Dennison) (адаптація А.В. Карпова). Шкала самооцінки метакогнітивної поведінки (ЛаКоста в адаптації А. В. Карпова (1998)). Методика «Метакогнітивні властивості особистості» (Д. Еверсон). Методика «Самооцінка мета когнітивних знань і метакогнітивної активності» (Ю. В. Скворцов, М. М. Кашапов).

Методика визначення провідної перцептивної модальності (С. Єфремцев) для визначення провідної репрезентативної системи. Опитувальник «Сенсорні переваги» (Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицкис). «Шкала усвідомленості і уваги» (MAAS / Mindful Attention Awareness Scale), (K. W. Brown, R. M. Ryan (2003)). Семантичний диференціал часу (Л. І. Вассерман, Е. А. Трифонова, К. Р. Червінська).

«Аризонський опитувальник когнітивних порушень для родичів» (2012).

Сучасні діагностичні засоби вивчення емоційно-вольових процесів. Діагностика вольового самоконтролю. Дослідження вольової саморегуляції за А. Зверьковим, Е. Ейдманом. Методика «Здібність до самоуправління» (тест ЗСУ) (Н. М. Пейсахов). Шкала диференційних емоцій (адаптація О. Леонової, М. Капіци (2003). Тест FMST (*The Facial Meaning Sensitive Test*) (Г. Дейл (G. Dale) 1992) для визначення здібності до розпізнавання емоцій за лицьовою експресією.

Тема 4. Сучасна діагностика особистості та особистісних властивостей.

Діагностика психологічних особливостей особистості: сучасний стан. Сучасні засоби діагностики особистості. Методика визначення типу особистості Олдхема-Морріса. Психодіагностична методика визначення

індивідуальної міри рефлексивності А. В. Карпова. Біографічний опитувальник (BIV - Biographisches Inventar zur Diagnose von Verhaltenstorungen) (Bottscher, Jager, Lischer). Шкала екзистенції (Existenz-Skala, ESK) (Christine Orgler). Багатовимірна шкала перфекціонізму (Multidimensional Perfectionism Scale, MPS) (P. L. Hewitt, G. L. Flett в адаптації І. І. Грачової). Опитувальник рівня співпереживання (Empathy Quotient, EQ) (Simon Baron-Cohen, Sally Wheelwright в адаптації В. Косоногової). Діагностика комунікативних-характерологічних особливостей особистості (Л. І. Уманський, І. А. Френкель, А. Н. Лутошкін, А. С. Чернишов та ін.) Опитувальник особистісної орієнтації Ліо (в адаптації А. А. Рукавішнікової). Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості – ДХСО С. Б. Кузікової. Шкала макіавеллізму особистості (Machiavellianism Test, MACH-IV) (в адаптації В. В. Знакова). Модифікований опитувальник діагностики самоактуалізації особистості САМОАЛ Н. Ф. Каліної. Контентні шкали Уїггінса. Опитувальник «Діагностика рівня морально-етичної відповідальності особистості» (І. Г. Тимощук). Новий опитувальник толерантності до невизначеності Т. В. Корнілової. Перспективи розвитку психодіагностики особистості.

Тема 5. Сучасні засоби психодіагностики в клінічній практиці.

Функції клінічної психодіагностики. Мультиmodalність як основний принцип клінічної психодіагностики. Основні прийоми клінічної психодіагностики. Сутність клінічного діагнозу. Методи психологічного дослідження в клініці. Перелік пунктів оцінки поведінки і ставлення (Саттлер). Структуроване інтерв'ю для шкали оцінки тривоги Гамільтона (SIGN-A). Клінічна шкала оцінки патологічного потягу до алкоголю В. Б. Альтшулера. Тест Такера на виявлення ігрової адикції. Опитувальник Кімберлі Янг на Інтернет адикцію. Опитувальник адикція відносин (болтологізм). Спектр TV-адикції Р. Кауфмана. Тест Карнеса на виявлення сексуальної адикції. Методика діагностики рівня невротизації (РН). Методика визначення домінуючого стану (Л. В. Кулікова). Опитувальник діагностики психофізіологічної дезадаптації О. Н. Родіної. Опитувальник «Ставлення до здоров'я» (Р. А. Березовська). Спектр TV-адикції (Р. Кауфман). Методика експрес-діагностики та профілактики суїцидальної ризику «Сигнал» (М. В. Зотов і В. М. Петрукович). Дослідження ургентної адикції.

Тема 6. Сучасні комп'ютерні системи психологічної діагностики.

Організація комп'ютерного психодіагностичного обстеження; «якісні» та «кількісні» складові ефекту від застосування комп'ютера. Основні напрямки розвитку комп'ютерної психодіагностики. Загальні принципи побудови комп'ютерних психодіагностичних систем.

Класифікація комп'ютерних систем психологічної діагностики. Одномірні та багатомірні комп'ютерні системи («Психологічний портрет», «КАТАРСИС»). Відкриті системи. Системи-оболонки: СМОЛ-експерт, АППК, ТЕСТАН, НОРТ, СТАТУС, ПРОФЕСОР.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „СУЧАСНІ ЗАСОБИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ”

Основна література:

1. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. К. : Академвидав, 2009. 464 с.
2. Гузенко В. А., Тудорцева Ю. В. Психологічна діагностика : навчально-методичний посібник. Одеса : Вадим Вікторович Букаєв, 2013. 267 с.
3. Луценко О. Л. Практичні роботи з психодіагностики. Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2018.
4. Мушевич М. І. Клінічна психодіагностика: Методичні рекомендації для студентів ф-ту психол. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 170 с.
5. Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.

Додаткова література:

1. Галецька І. Клініко-психологічне дослідження: навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 242 с.
2. Зубрицька-Макота І. В. Психодіагностика : навч.-метод. посібник. Львів : СПОЛОМ, 2013. 346 с.
3. Коломієць Л.І., Шульга Г.Б. Психодіагностика в таблицях і схемах: Посібник. Вінниця, 2015. 132 с.
4. Морозов О.М. Психологія особистості : оперативна аудіовізуальна діагностика : навч. посібник. К.: Вид. Паливода А.В., 2018. 328 с.
5. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України: метод. посіб. / Колесніченко О. С. та ін.; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2020. 388 с.
6. Психодіагностика. Навчальний посібник для студентів соціологів / уклад. Ю.В. Кушнір; відпов. ред. В. П. Кушнір. Донецьк: КиЦ, 2012. 346 с.
7. Психодіагностика: курс лекцій з дисципліни для студентів заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія /укладачі І.О. Корнієнко, О.Ю. Воронова – Мукачєво: МДУ, 2019. 41 с.
8. Самошкіна Л. М. Психодіагностика: Навч. наоч. посіб. з мультимедійним курсом /Під ред.чл.-кор. АПН України, професора Е. Л. Носенко. Д.: Вид-во ДНУ, 2018. 448 с.
9. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. К.: Главник, 2016. 144 с.

Розділ IV

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Тема 1. Активне слухання як основа консультативної взаємодії. Поняття слухання та його роль в ефективній взаємодії. Використання технології слухання в консультуванні. Аналіз понять активне слухання, уважне слухання, емпатійне слухання. Мета активного слухання. Визначення та основна характеристика навичок активного слухання: заохочення, уточнення, переповідання (парафраз), підсумовування (резюмування).

Тема 2. Конфронтація як технологія консультування.

Поняття конфронтації як технології консультування. Особливості використання техніки конфронтації. Структура техніки. Обмеження у використанні конфронтації. Основні правила використання техніки конфронтації. Емпатична конфронтація.

Тема 3. Коуч-технологія короткотривалого консультування.

Поняття та можливості коуч-технології короткотривалого консультування. Основні етапи: скарга, бажання, запит, варіанти рішень, вибір, намір, дія, результат. Особливості роботи психолога на кожному етапі. Питання як інструмент роботи у коуч-технології короткотривалого консультування.

Тема 4. Робота психолога з мотиваційним компонентом досягнення результату. Підходи до розуміння видів мотивації у коучінгу: справжня і хибна мотивація. Планування: стратегія і тактики. Таймменеджмент. Техніки посилення мотивації.

Тема 5. Технології роботи психолога в Позитивній психології та психотерапії Н.Пезешкіана. Принцип надії: консультування у руслі позитивного підходу. Технологія позитивної реінтерпретації, крос-культурний підхід, метод метафори. Особливості їх використання у консультуванні.

Тема 6. Принцип балансу в позитивній психології: змістовне консультування. Симптоматичний рівень роботи з проблемою клієнта. Макро та мікро-події, балансна модель за Н. Пезешкіаном, актуальний конфлікт. Актуальні здібності. Диференційно-аналітичний опитувальник в роботі психолога-консультанта.

Тема 7. Технологія консультування в руслі п'ятикрокової моделі. Метод самопомоги. Спостереження та дистанціювання від

проблеми як технологія консультування. Стадія інвентаризації: активізація змістовного консультування. Ситуативне підбадьорення, його значення в процесі консультування. Стадія вербалізації – побудова конструктивного обговорення проблеми. Стадія розширення цілей.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ”

Основна література:

1. Айві А. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта / Алан А. Айві / Пер. з англ. - К.: Сфера, 1998. - 324с.
2. Бурнард Ф. Тренінг навчових консультування. / Ф. Бурнард - СПб.: Питер, 2002. - 256 с.
3. Васьківська С. П. Технологія консультування. / С. П. Васьківська. - К.: Главник, 2005 - 96 с. - (серія «Психол. інструментарій»)
4. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Ролло Мэй [пер.с.англ Т. К. Кругловой.] - М.: Независимая фирма «Класс», 2002. - 210 с.
5. Психотерапевтическое консультирование / укл. В. И. Карикаш, Ю.Е. Кравченко. - Черкасы.: Украинский институт позитивной кросс-культурной психотерапии и менеджмента, 2009. - 64с.

Додаткова література:

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас [пер. с лит.] - М.: Академический проект, 2000, - 240 с.
2. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Ролло Мэй [пер.с.англ Т. К. Кругловой.] - М.: Независимая фирма «Класс», 2002. - 210 с.
3. Психологическая помощь и консультирование в практической психологии / под ред. д-ра психол. наук, проф. М. К. Тутушкиной. – Санкт-Петербург.: “Дидактика Плюс”, 1999. – 348 с.

Розділ V

ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тема 1. Психологія вищої школи, її предмет, завдання та методи.

Предмет психології вищої школи як галузь психологічної науки.

Завдання психології вищої школи відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «Національної Доктрини розвитку освіти в Україні». Основні напрями реформування освіти XXI століття та проблеми сучасної психології вищої школи. Зв'язок психології вищої школи з іншими галузями психологічних знань.

Принципи психологічного дослідження: науковість, об'єктивність, поетапність. Класифікація методів збору емпіричних психологічних фактів. Методи інтерпретації одержаних даних. Етика дослідника. Поняття про методику психологічного дослідження. Дослідницькі вміння.

Тема 2. Загальна психологічна характеристика студентства як соціально-вікової групи.

Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості (психофізіологічні особливості, протиріччя, соціальна ситуація розвитку).

Вищий навчальний заклад - один із провідних факторів соціалізації студента як фахівця. Адаптація студента до навчання у вищій школі, види адаптації, умови ефективності.

Типологічні особливості студентів, що виявляються в навчальній діяльності та поведінці. Врахування психологічних особливостей юнацького віку при роботі зі студентами.

Тема 3. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.

Навчально-професійна діяльність як провідна в студентському віці. Психологічна структура навчально-професійної діяльності.

Психологія професійного вибору та підготовки. Професійне самовизначення та класифікація професій Проблема профпридатності. Психологія професійного становлення особистості. Професійне навчання та формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Формування професійної спрямованості особистості студента. Розвиток «Я-концепції» як показника особистісного зростання і професійного становлення студента. Складові та функції «Я-концепції».

Формування професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця. Розвиток творчості в студентів. Самоосвіта та самовиховання студента, їх значення в його професійному зростанні. Готовність до професійної діяльності випускника.

Тема 4. Психологія студентської групи.

Психологічні особливості студентської групи та її структура.

Рівні розвитку студентської академічної групи. Шляхи формування студентського колективу.

Соціально-психологічні явища в студентській групі та їх вплив на особистість кожного студента.

Проблема лідера та лідерства в студентській групі. Соціально-психологічний клімат у групі та його вплив на її працездатність.

Психологічні засади студентського самоврядування. Закон України "Про вищу освіту" про студентське самоврядування.

Тема 5 Психологічні основи сучасних педагогічних технологій.

Психологічна сутність навчання. Поняття навчіння, учіння, навчальна діяльність, навчання. Види навчання у людини. Фактори, що визначають успішність навчання.

Поняття навчання в педагогічній психології. Вплив основних теоретичних напрямків на психологію навчання. Навчання як цілеспрямоване та організоване навчіння, як процес стимуляції і управління зовнішньої і внутрішньої активністю учня.

Проблема зв'язку навчання та розвитку. Теорія Ж. Піаже стосовно співвідношення навчання та розвитку. "Експерименти Піаже" та висновки з них. Л.С.Виготський про співвідношення навчання та розвитку. "Рівень актуального розвитку" та "зона найближчого розвитку".

Диференціація та індивідуалізація навчання. Здатність до навчання та критерії розумового розвитку. Спеціалізація та рівнева диференціація навчання.

Шляхи підвищення розвивального ефекту навчання. Поняття "педагогічна технологія" та проблема психологічних засад сучасних педагогічних технологій. Теоретичні основи сучасних педагогічних технологій. Базові психолого-педагогічні поняття педагогічної технології. Класифікація педагогічних технологій. Психологічні проблеми педагогічних інновацій.

Стислий аналіз основних педагогічних технологій. Технології вдосконалювання навчального матеріалу та управління процесом навчання. Програмовані та інформаційно-комунікативні технології. Технології активізації та інтенсифікації навчальної діяльності учнів. Гуманно та особистісно зорієнтовані технології. Проблемні методи. Інтерактивні методи. Інформаційні методи. Проектне навчання. Дистанційне навчання.

Взаємозв'язок та взаємне доповнення різних технологій організації навчання та необхідність їх комплексного використання.

Тема 6. Психологічна специфіка сучасного навчально-виховного процесу у ЗВО

Загальна характеристика навчального процесу і навчально-професійної діяльності як об'єктів управління, психологічний аналіз їх складових. Педагогічний процес як цілеспрямована активна взаємодія викладача зі студентом.

Виокремлення основних організаційних форм навчальних занять. Лекція. Функції лекційного заняття. Лекції у сучасному інформатизованому освітньому просторі. Види лекцій. Підготовка до лекції. Вимоги до вибору змісту та побудови структури лекції.

Семінарське заняття. Психолого-педагогічні можливості та переваги семінарського заняття. Функції та цілі семінарів. Види семінарів. Переваги та недоліки використання студентами мультимедійних джерел та джерел Інтернету під час підготовки до семінарських занять.

Практичне та лабораторне заняття. Основна мета та функції практичних і лабораторних. Дидактичні засоби організації практичних і лабораторних занять.

Тема 7 Контроль, оцінювання та принципи академічної доброчесності у навчально-виховному процесі ЗВО.

Необхідність створення повноцінного каналу зворотного зв'язку між викладачами та студентами в навчально-виховному процесі. Контроль і оцінювання в управлінні навчальною діяльністю студента.

Контроль, оцінювання та оцінка: психологічна основа та педагогічні форми. Функції контролю й оцінювання навчальної роботи. Принципи контролю й оцінювання навчальної роботи. Види оцінювання та їх ефективність. Психолого-педагогічний потенціал різних видів оцінювання. Перехід від зовнішнього оцінювання до самооцінювання. Місце та значення самооцінювання в особистісно-зорієнтованому навчально-виховному процесі з психології. Засоби допомоги викладача студентам в організації самооцінювальної діяльності.

Сутність поняття «академічна доброчесність». Положення Закону України «Про освіту» щодо академічної доброчесності (стаття 42). Показники дотримання академічної доброчесності викладачами та здобувачами освіти. Види порушення норм академічної доброчесності викладачами та здобувачами освіти. Психологічні чинники порушення норм академічної доброчесності учасниками освітнього процесу у ЗВО. Форми відповідальності за порушення норм академічної доброчесності учасниками освітнього процесу у ЗВО. Психологічні шляхи попередження порушення норм академічної доброчесності у ЗВО

Тема 8. Психологія навчальної діяльності студентів.

Психологія навчальної діяльності. Співвідношення понять "научіння", "навчання", "навчальна діяльність".

Психологічні теорії учіння в контексті основних напрямів психології. Діяльність як пояснювальний принцип в педагогічній психології. Дія як

одиниця аналізу діяльності. Діяльнісний підхід і діяльнісні теорії навчання у вітчизняній педагогічній психології.

Учіння (навчальна діяльність) як діяльність: цілі учіння та їх значущість; мотиви учіння; навчальні дії. Мотиваційна спрямованість учіння студента. Формування професійних мотивів навчання. Власна пізнавальна активність студента, її спрямованість на засвоєння професійних знань, умінь і навичок. Розвиток творчого потенціалу студентів під час навчання.

Проблема цілей навчальної діяльності та їх особистісного прийняття студентами. Види навчальної мотивації та проблема її розвитку.

Види навчальних дій та їх формування в навчальному процесі.

Психологічні закономірності засвоєння знань. Формування навичок та умінь. Етапи та засоби формування конкретних понять. Етапи та засоби формування абстрактних понять.

Психологічна сутність та умови формування умінь навчатися самостійно. Вимоги до навчання, вміння вчитися самостійно. Психологічні аспекти організації самостійної роботи студентів.

Учіння як колективна діяльність.

Студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності.

Критерії ефективності учіння. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання.

Психологічні причини неуспішності в навчанні та шляхи її подолання. Типологія невстигаючих студентів. Проблема "відносної неуспішності".

Тема 9. Психологія виховання та саморозвитку студентів ЗВО

Єдність процесів навчання, розвитку та виховання. Психологічна сутність процесу виховання. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою та завдання виховання студентів відповідно до пріоритетних напрямів реформування освіти в Україні. Мета та зміст виховання студентської молоді. Психологічні механізми формування якостей особистості та відповідні функції виховання. Психолого-педагогічна характеристика основних напрямів реалізації функцій виховання у вищому навчальному закладі. Зміст та формування професійної спрямованості особистості студента.

Самовиховання - основний шлях формування особистості студента.

Проблема раціонального розподілу навчального та поза навчального часу студентів.

Етапи становлення моральної свідомості студента. Критерії моральної вихованості людини.

Форми, причини та шляхи подолання девіантної поведінки.

Соціально-психологічні чинники і психологічні механізми формування національної самосвідомості студентів.

Тема 10. Соціально-психологічні аспекти навчально-виховного процесу у ЗВОі.

Роль соціально-психологічних факторів у підвищенні розвиваючого ефекту навчання.

Роль педагогічного спілкування в розв'язанні соціально-моральних завдань професійної підготовки майбутнього фахівця. Виховна позиція викладача в педагогічній комунікативній взаємодії: розуміння, визнання та прийняття студента. Значущість педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі. Комунікативна сторона педагогічного спілкування. Мова викладача.

Взаємодія вчителя з учнями. Проблеми "педагогічної дистанції" та "педагогічного такту". Конфлікт у педагогічному спілкуванні.

Розуміння вчителем учнів. Перцептивні "бар'єри" та їх подолання. Психологічне походження та прояви суб'єктивізмів вчителів; необхідність запобігання та подолання суб'єктивізмів у стосунках вчителів та учнів. Розвиток педагогічної спостережливості вчителів.

Розвиток та вдосконалення характеристик ефективного спілкування вчителя з учнями.

Протиріччя та бар'єри спілкування, причини їх виникнення та засоби регулювання. Особливості педагогічного конфлікту, стадії розвитку, поведінка конфліктуючих сторін. Психологічні передумови та шляхи вирішення педагогічного конфлікту.

Тема 11 Психологія педагогічної діяльності викладача ЗВО.

Психологія педагогічної діяльності. Загальна характеристика педагогічної діяльності. Структура педагогічної діяльності. Конструктивний, організаційний, комунікативний компоненти педагогічної діяльності. Об'єктивні характеристики професійної педагогічної діяльності викладача ЗВО. Вимоги до професійної компетентності викладача. Карта професійної компетентності викладача. Педагогічна культура особистості викладача. Спрямованість особистості викладача як суб'єкта професійної діяльності. Професійна позиція викладача. Професійно значимі якості особистості викладача. Професійна компетентність викладача. Зміст теоретичної готовності викладача. Практична готовність викладача до професійної діяльності. Основи самоосвітньої роботи викладача. Професійне самовиховання викладача. Педагогічна майстерність як вершина професійного становлення викладача.

Наукова діяльність викладача ЗВО як складова його педагогічного потенціалу. Взаємодія викладача зі студентами у площині сумісної наукової діяльності. Дотримання викладачами вимог наукової доброчесності як чинник ефективності навчально-виховного процесу у ЗВО

Психологічні проблеми інноваційної діяльності в освіті. Поняття педагогічної інновації. Рівні та види інновацій. Організаційно-управлінські проблеми інноваційної діяльності в освіті. Етапи введення освітніх інновацій. Типологія ставлення педагогів до освітніх інновацій.

Тема 12 Психологія особистості викладача та педагогічного колективу

Вимоги суспільства і соціальні очікування по відношенню до особистості і діяльності педагога. Професійно-значущі якості викладача, вихователя. Індивідуально-типологічні особливості викладача, вихователя і їх значення в професійній діяльності. Психологічні вимоги до особистості педагога.

Професіограма педагога. Структурно-ієрархічна модель особистості педагога. Характеристика основних функцій і педагогічних умінь. Стилі педагогічного спілкування та педагогічної діяльності. Типологія педагогів.

Особливості формування Я-концепції педагога. Професійний розвиток. Педагогічні деформації. Психологічні проблеми саморозвитку та самовдосконалення педагогів.

Педагогічний колектив як умова ефективності праці педагога.

Психологія педагогічного колективу. Поняття про педагогічний колектив, соціально-психологічна структура педагогічного колективу. Соціально-психологічний клімат колективу і його основні показники. Психологія «педагогічної команди». Стилі керівництва педагогічним колективом. Спрацьовування і психологічна сумісність членів педагогічного колективу.

Поняття про педагогічну майстерність і педагогічну культуру. Психологічні аспекти виявлення, вивчення, узагальнення провідного педагогічного досвіду.

Поняття про професійну деформацію особистості. Прояви професійної деформації педагога. Явище емоційного вигорання у педагогічній діяльності: сутність, фази, засоби подолання.

Психологія педагогічного колективу. Поняття про педагогічний колектив, соціально-психологічна структура педагогічного колективу. Соціально-психологічний клімат колективу і його основні показники. Психологія «педагогічної команди». Стилі керівництва педагогічним колективом. Спрацьовування і психологічна сумісність членів педагогічного колективу.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ”

Основні:

1. Виноградова В.Є. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти: навч. посіб. / В.Є. Виноградова, В.І. Юрченко. - 2-е вид. - Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. - 296 с.

2. Мороз О.Г. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки (навчальний посібник) / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко; за заг. ред. академіка О.Г. Мороза. - К.: НПУ, 2006. - 208 с.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : Підручник. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Каравела, 2011. – 360 с.
4. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи. : Практикум. / Л. Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К. : Каравела, 2008. -336 с

Додаткові:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. - 416с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. - К. : Либідь, 2005. - 400 с.
3. Зливков В.Л., Кузикова С.Б. Лидерская позиция учителя в современной общеобразовательной школе / Управление высшим и средним образованием: монография / Общая редакция проф. Михайличенко О.В. - Саарбрюккен / Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. С. 225-240. [Topical issues of higher and secondary education Topical issues of higher and secondary education: Monograph / The editorship of Professor Oleg Mykhailychenko. – Saarbrücken, Deutschland / Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. - 277 p.
4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці [Текст] : монографія / С. Б. Кузікова ; 2-вид., перероб., доповн. – Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”». 2021. – 408 с.
5. Кузікова С. Б., Пшенична Л. В. Дослідницько-тренінгове навчання як засіб активізації саморозвитку студентів-психологів в процесі фахової підготовки / Modern education, training and upbringing: collective monograph / Abdullayev A., Rebar I., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. P. 236-247.
6. Папуча М. В. Психологія ранньої юності: Навч. Посібник. / М. В. Папуча - Ніжин, 2001.- 170 с
7. Потовій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів / Я. І. Потовій // Практична психологія та соціальна робота - 2002 №2 с. 13 – 19
8. Резник Г. І. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників / Г. І. Резник // Практична психологія та соціальна робота - 2002 №1 с. 19 – 24
9. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Савчин , Л. П. Василенко. - К.: Академвидав, 2009. - 359 с.

10. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2007. - 424 с.
11. Скрипченко О. В. Психолого-педагогічні основи навчання : Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, О. С. Падалка, Л. О. Скрипченко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : Укр. Центр духовної культури, 2005. - 710.
12. S. Kuzikova, S. Lukomska. Integrative approach to teachers` self-efficacy in relation to job satisfaction [Самоефективність в контексті задоволеності роботою педагогів: інтеграційний підхід (Кузікова С. Б., Лукомська С. О.)] / С. Б. Кузікова, С. О. Лукомська Розвиток психологічної культури особистості в процесі безперервної освіти / кол. авт.; під ред. С. Б. Кузікової, Г. Є. Улунової. - Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. - С. 168-184.
13. Svitlana Kuzikova, Valery Zlivkov, Svitlana Lukomska, Vitalii Lunov, Liana Onufriieva Teacher's authentic leadership as a new model of work role performance [Автентичне керівництво вчителя як нова модель виконання робочої ролі] / International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR) ISSN 0976-2612, Online ISSN 2278-599X, Special Issue-1, 2019, pp. 739-746.

Розділ VI

КОРОТКОТРИВАЛЕ КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ

Тема 1. Сутність кризового консультування як напряму психологічної допомоги.

Кризове консультування та кризова терапія - зони відповідальності, впливу та очікувані результати. Теоретичні парадигми консультативних теорій. Завдання, тривалість, зміст, емоційний контакт. Структура процесу кризового консультування. Основні моделі консультативного процесу під час кризового консультування.

Тема 2. Робота з наслідками реагування на неспецифічні сильні зовнішні психотравмуючі події.

Особливості роботи з наслідками реагування людського організму на неспецифічну сильну зовнішню дію (подразник) яка перевищує норму. Значення психоедукації та її місце у короткотривалому кризовому консультуванні. Робота над активацією та збільшенням ресурсних станів. Вікно толерантності.

Тема 3. Короткотривале кризове консультування у роботі із постраждалими внаслідок психотравмуючих ситуацій.

Особливості короткотривалого кризового консультування у роботі із постраждалими внаслідок психотравмуючих ситуацій. Можливості та обмеження психолога-консультанта у роботі з травмою. Розуміння стресу як системи адаптаційних механізмів людини до умов, що змінились. Психологічний захист та копінг-механізми. Посттравматичний розвиток.

Тема 4. Подолання наслідків психотравми. : невідкладна психологічна допомога.

Подолання наслідків психотравми: невідкладна психологічна допомога. Гострі симптоми та ризики виникнення ПТСР. Консультування клієнта, що знаходиться у постстресовому стані. Особливості опитування: безпека, симптоматика, соціальні контакти, статус травми (кризової ситуації). Важливість скерування. Інтервенції при гострій травмі: зняття напруги, перша психологічна допомога; Когнітивно-поведінкові втручання. Дебрифінг стресу, пов'язаного з травматичною подією. Модель «Наближеності, невідкладності, надії».

Тема 5. Надання психологічної допомоги різним категоріям постраждалих.

Безпосереднє обстеження. Питання про потребу скерування до фахівців інших галузей. Особливості взаємодії: збалансована емоційна підтримка та співчуття; залученість у стосунки. Зменшення дистресу та регуляція негативних емоційних станів. Робота із кризовою подією в контексті невідкладної медичної допомоги.

Тема 6. Короткотривале кризове консультування на телефоні довіри.

Телефон довіри: організація, зміст та методика надання психологічної допомоги в сучасних вітчизняних умовах. Особливості комунікації. Завдання різних етапів бесіди. Особливості дитячих та підліткових звернень до фахівців телефону довіри.

Тема 7. Кризове консультування під час горювання.

Горе як природна реакція на втрату. Етапи горя. Психоедукація у період горювання. Особливості дитячого горювання. Роль та місце психолога-консультанта у роботі з проживанням горя.

Тема 8. Особливості роботи з супутніми розладами у клієнта у короткотривалому кризовому консультуванні.

Коморбідні стани у клієнта та їх розповсюдженість. Фактори, які є відповідальними за розвиток коморбідності. Діагностика первинних і фонових захворювань, їх ускладнень та супутніх патологій. Коморбідність при ПТСР. Виявлення ознак органічних психічних захворювань, адиктивних розладів.

**ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ
„КОРОТКОТРИВАЛЕ КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ”**

Основна література:

1. Бріер Дж Основи травмофокусованої психотерапії / Джон Бріер, Кетрін Скотт, пер.зангл. Ю. Ясницька. - Львів: Український інститут КПТ, 2015. – 448 с.
2. Мандель Р. Б. Психология стресса [Электронный ресурс]: учеб. пособие / Б. Р. Мандель. – М.: Флинта, 2014. Режим доступа: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8479454
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2 / Загальна редакція: Л. Царенко. - Київ, 2018. – 240 с.
4. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко; за ред. З. Г. Кісарчук. - К. : ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015. - 207 с.
5. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина / Тетяна Титаренко. - К. : Главник, 2007. -144 с. (Серія «Психол. Інструментарій»).

Додаткова література:

1. Агаєв Н. А. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник / Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко та ін. - К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. - 234 с.
2. Антипов В. В. Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям / Владимир В. А. - М. : Владос-Пресс, 2004. - 174 с.
3. Макаров В.В. Избранные лекции по психотерапии / Макаров В.В. -

М.: Академ. прокт, 2000. - 432 с.

4. Макгонигал К. Хороший стресс как способ стать сильнее и лучше / К. Макгонигал – М.: «Альпина Диджитал», 2015. – 155 с. Режим доступа: http://loveread.ec/read_book.php?id=60359&p=1

5. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации /Ирина Германовна Малкина-Пых. - М.: Эксмо, 2005. - 960 с. (Справочник практического психолога).

6. Мотрук Т. О. Особливості консультування клієнта, що знаходиться у постстресовому стані / Т.О.Мотрук // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля. – Вип. 2 (43). – Сєвєродонецьк, 2017. – С. 156-165.

7. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Друга частина / Тетяна Титаренко. - К.: Главник, 2007. - 176 с. (Серія «Психол. Інструментарій»).

8. Хомич Г. О, Ткач Р. М. Основи психологічного консультування. Навч. посіб. / Г. О. Хомич, Р. М. Ткач – Київ, МАУП, 2004, - 152 с.

Розділ VII

ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ

Тема 1. Визначення поняття норми та з'ясування природи відхилень у поведінці і розвитку особистості.

Аналіз категорії норми психологічного та особистісного розвитку. Психологічний і моральний простір норми. Погляди вітчизняних та зарубіжних психологів на критерії норми. Позитивна Я – концепція, адаптивність та особистісна зрілість як показники норми психічного розвитку. Основні підходи до визначення відхилень.

Поняття особистісної деструкції та особистісної проблеми суб'єкта. Внутрішньоособистісний конфлікт: поняття, види та зовнішні прояви. Сутність поняття життєвої кризи особистості. Природа, прояви, стратегії проживання та можливості подолання особистісних криз. Психологія стресу. Хронічний стрес, його природа і прояви. Поняття «психологічного захисту», його різновиди й функції. Фіксація на невротичному захисті як джерело відхилень від норми. Поведінкові прояви, можливості допомоги. Поняття психоемоційного вигорання, причини, прояви, профілактика і корекція.

Умови повноцінного психологічного та особистісного розвитку дитини. Потреби особистості за А. Маслоу. Внутрішній конфлікт потреб на кожній стадії розвитку за Е. Еріксоном. Поняття «пошукова активність» та «навчена безпорадність» (І. Аршавський, В. Ротенберг). Фактори формування позитивної Я–концепції особистості.

Провідні джерела психічної травматизації дітей, виокремлені вітчизняними психологами: конфліктні взаємини та «неправильне виховання» в родині, особистісні риси батьків та особливості їх спілкування з дітьми. Індивідуально-типологічні особливості, які збільшують ризик психогенної травматизації особистості: деякі властивості темпераменту і характеру (в т. ч. акцентуації), індивідуально особистісні якості (в т.ч. вразливість, загострення почуття Я, імпресивність), вироблений стиль життя (в т.ч. «відмова від пошуку», пасивно-оборонна, агресивно-захисна поведінка).

Природа психічних явищ, які підлягають психокорекції. Визначення, предмет та завдання психокорекції. Принципи, форми, етапи організації психокорекційного процесу. Умови його ефективності.

Тема 2. Психопрофілактика як запобігання виникнення відхилень і створення умов повноцінного буття та розвитку особистості.

Предмет психопрофілактики. Психопрофілактика як запобігання виникнення психологічних проблем особистісного розвитку та міжособистісних стосунків. Психопрофілактика як створення умов

повноцінного розвитку особистості, формування психологічних новоутворень, потреба в самоактивності, саморегуляції, саморозвитку. Стратегії життя як стиль життя особистості.

Завдання та рівні психопрофілактичної діяльності психолога з особами різного віку і різних соціальних категорій.

Форми і методи організації та проведення психопрофілактики. Робота психолога по створенню доброзичливого психологічного клімату в колективах, родині. Кімната психологічного розвантаження як засіб психопрофілактики нервово-психічного здоров'я. Навчання клієнтів методам взаємодії (індивідуально та в корекційних групах), методам самопізнання, саморегуляції, самокорекції як засіб профілактики психологічного здоров'я та безконфліктного спілкування. Психопрофілактика нервово-психічної рівноваги в стресових ситуаціях. Поняття психологічних ресурсів особистості. Їх актуалізація та активізація в критичних ситуаціях життя. Психологічна профілактика у закладах освіти.

Тема 3. Проблема психологічного здоров'я та психогігієни особистості.

Поняття психологічного здоров'я особистості. Критерії психологічного здоров'я. Психологічне здоров'я в структурі ціннісних орієнтацій людини. Психологічне здоров'я і гармонія особистості. Поняття психоемоційного благополуччя особистості. Чинники переживання щастя людиною.

Поняття «якість життя» особистості, її показники та чинники. Поняття вітальності людини, її природа та умови підтримки. Поняття життєстійкості особистості, її показники та чинники. Домінування самоактивності і саморозвитку як предиктори психологічної стійкості. Психологічна стійкість як опірність життєвим негараздам. Зарадна поведінка. Залежна поведінка як наслідок зниження стійкості. Адаптивні стратегії особистості.

Визначення психосоматичних станів. Поняття особистісної (індивідуальної) та соціальної психогігієни. Саногенний потенціал особистості. Ставлення до дійсності. Усвідомлення буття. Смысл життя. Самоаналіз, самовизначення, саморегуляція, самокорекція, саморозвиток особистості. Психологічне здоров'я та самоактуалізація особистості. Самопідтримка і відновлення в критичній ситуації життя.

Тема 4. Профілактика і корекція відхилень у поведінці дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Природа труднощів психічного розвитку дітей дошкільного віку. Невропатія: причини виникнення, психопрофілактика і психокорекція. Проблеми емоційного розвитку: патологічні звички, впертість, плаксивість, розлади сну, страхи, нервово-психічна напруженість, підвищена збудливість, агресивність, замкнутість, нерішучість, соціальна

дезадаптація та ін. Аналіз причин та зміст психологічної допомоги в цих випадках.

Психологічні проблеми розвитку дітей молодшого шкільного віку. Страху, шкільна фобія, тривожність. Рухова розгальмованість, висока збудливість, труднощі довільності, самоконтролю. Астенія, нервова слабкість, інфантилізм, невпевненість в собі, низька самооцінка. Сором'язливість, проблеми спілкування. Енурез, визначення причин та психологічна допомога дітям з невротичним енурезом. Заїкання, мутизм, допомога психолога при невротичній формі заїкання. Аналіз їх причин та зміст психологічної допомоги.

Психологічна профілактика педагогічної занедбаності, шкільної і соціальної дезадаптації, дидактогенії.

Тема 5. Профілактика і корекція відхилень у поведінці підлітків і юнаків.

Особливості профілактичної та корекційної роботи психолога з підлітками і юнаками. Аналіз основних психологічних проблем особистісного розвитку у підлітковому віці. Причини та особливості прояву конфліктності у підлітків. Становлення самоідентичності в підлітково–юнацькому віці. Шляхи самоідентифікації. Дифузія ідентичності як джерело відхилень і особистісних проблем. Негативізм, його причини та дії психолога. Психологія агресивної поведінки. Акцентуації характеру та відхилення у поведінці в зв'язку з цим. Аналіз причин та змісту тривожності підлітків та юнаків. Проблеми взаємин з однолітками. Переживання першого кохання.

Психологічна профілактика шкідливих звичок. Психопрофілактика девіантної поведінки. Психопрофілактика суїцидальної поведінки.

Психокорекція внутрішньоособистісних протиріч, тривожності, невпевненості в собі, страхів, негативного ставлення до себе, агресивності.

Навчання прийомам саморегуляції психоемоційних станів та способам ефективною поведінки в різних життєвих ситуаціях, методам самоконтролю.

Психологічна корекція труднощів спілкування. СПТ спілкування для старшокласників. Психологічні проблеми віртуального спілкування. Аналіз причин та зміст психологічної допомоги у разі інтернет–залежності.

Психокорекційна допомога інфантильним, неініціативним і невольовим юнакам. Демонстративність, брехня, надмірне фантазування - як захисні форми поведінки. Надання психологічної допомоги особистості у цих випадках.

Надання консультативної допомоги особистості у життєвому самовизначенні (розвиток перспективи часу, навчання методам планування майбутнього і створення власного іміджу, аналіз бажань та техніка прийняття рішень) як профілактика психоемоційних розладів та відхилень у поведінці в юнацькому віці.

Тема 6. Профілактика і корекція відхилень у поведінці молоді і дорослих.

Особливості роботи психолога з дорослими. Психопрофілактика станів, ситуацій та поведінки психологічного ризику.

Емоційні стани ризику: астенія (нервова слабкість), психоемоційне вигорання, страхи дорослих, кохання як залежність, втрата смислу життя, депресивний стан, природа та прояви депресії. Психологічна допомога у подоланні депресивного стану.

Загальна характеристика ситуацій психологічного ризику. Стресові ситуації. Психопрофілактика і психокорекція емоційної рівноваги. Психопрофілактика нервово-психічних порушень. Ситуації випробувань, ситуації втрат, ситуації реадаптації. Вікові кризи дорослих. Аналіз та осмислення життєвої ситуації. Подолання важких життєвих ситуацій. Психопрофілактика професійного вигорання.

Природа залежної поведінки: алкогольна, нікотина, наркотична, культова залежність, созалежність. Психопрофілактика, психокорекція залежної поведінки.

Психологія суїцидальної поведінки дорослих. Ескапізм, як механізм психологічного захисту. Поведінкові прояви регресії. Психопрофілактика і психокорекція.

Акцентована активність як поведінка ризику: екстремальні види спорту, ігроманія, інтернет–залежність, надмірне занурення в роботу, перфекціонізм. Можливості надання психологічної допомоги.

Криза «зустрічі зі старістю». Індивідуальне психологічне консультування літніх людей. Індивідуальна психокорекція літніх людей. Робота зі спогадами. Створююча візуалізація. Когнітивно–поведінкова терапія депресивних станів. Групова психокорекція літніх людей. Психодрама. Тренінг «Робота з листами». Тренінг з тілесно-орієнтованої терапії. Тренінг «Робота з психосоматичними проблемами». Сімейне консультування родин, в яких є особи похилого віку, як профілактика емоційних та психосоматичних розладів у літніх людей.

Природа та профілактика психоемоційного вигорання і професійної деформації психолога. Принципи, засоби самозбереження і самовідновлення.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ПРОФІЛАКТИКА І КОРЕКЦІЯ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ” Основна література

- 1 Афанасьєва Н. Є. Основи психогієни та психопрофілактики: навч. пос. / Н. Є. Афанасьєва. - Х: НУЦЗУ, 2016. - 91 с.
- 2 Коцур Н. І. Психогієна: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Н. І. Коцур, Л. С. Гармаш. - Чернівці ; Переяслав-Хмельницький : Книги - XXI, 2005. - 380 с.
- 3 Кузікова С. Б. Основи психокорекції : навч. посібн. / Світлана Кузікова. - 2-ге вид. перероб. - Київ : ВЦ «Академія», 2021. - 336 с. - (Серія «Альма-матер»).

4 Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. - Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. - 368 с.

Додаткова література

1. Бігун Н. І. Профілактична робота в практичній психології: навчально-методичний комплекс дисципліни / Н.І. Бігун. - Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. - 96 с.
2. Гуцуляк Н. М. Поняття норми та девіацій поведінки / Н. М. Гуцуляк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. № 3(5) 2007. С. 107-111. - Режим доступу : <http://ap.uu.edu.ua/contents/5>
3. Кобильченко В. В. "Норма" і "аномалія", "онтогенез" і "дизонтогенез" : аналіз дефініцій / В. В. Кобильченко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2015. - Вип. 8. - С. 59-67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_8_9.
4. Кузікова, С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції [Текст] : навчальний посібник / С. Б. Кузікова. - 2-ге видання, перероблене, доповнене. - Суми, 2020. - 300 с. [<http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9286>]
5. Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Психологічні особливості перебігу кризи середнього віку // Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія: Психологічні науки. Випуск 2. – Херсон : Херсонський державний університет, 2020. – С. 132-138.
6. Кузікова С.Б, Щербак Т.І. *Копінг-стратегії збереження продуктивності у стресових ситуаціях*. – Київ-Полтава, ПНПУ імені В.Г. Короленка. Психологія і особистість № 2 (22) 2022. С. 85-97. <http://psychpersonality.pnpu.edu.ua/issue/current>
7. Кузікова С.Б., Зливков В.Л., Лукомська С.О. Інтеграція сучасних психологічних підходів до роботи з травмами війни // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – Збірник наукових праць. № 1(57) 2022 Том 1 Северодонецьк 2022 : Видавництво Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. - С. 87-97. - Режим доступу : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18315/1/saveluk16.pdf>
8. Перша психологічна допомога : посібник фасилітатора з орієнтації працівників на місцях. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 104 с.
9. Петьков В. Поняття норми у контексті психологічних досліджень / В. Петьков // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. - 2015. - Вип. 1. - С. 148-153 . - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_1_19
10. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук,

Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. - К. : ТОВ "Видавництво "Логос". 2015. - 206 с.

11. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній філософії, психології та педагогіці. Посібник» – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. - 872 с.

12. Рогожинська Н.О. Сутність категорії «норма» та відхилення від неї // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2009. Випуск 5. – С. 411-422. - Режим доступу : <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1686/Problemy-suchasnoi-psykholohii-Vyp.5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

13. Ярема Н. Ю. Психологічне здоров'я особистості / Н. Ю. Ярема // Юридична психологія. - 2015. - № 2. - С. 106-115. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_2_11

Розділ VIII

ВІКОВА ПСИХОКОРЕКЦІЯ

Тема 1. Предмет та завдання психокорекції.

Психологічна корекція як вид надання психологічної допомоги особистості. Предмет психокорекції. Природа психічних явищ, які підлягають психокорекції. Поняття особистісної проблеми суб'єкта. Внутрішньоособистісний конфлікт та його зовнішні прояви. Співвідношення понять «психотерапія», «психокорекція», «психопрофілактика», «психологічне консультування», «розвиток». Визначення психокорекції. Специфічні риси психологічної корекції: дискретність і орієнтація на норми психічного розвитку та непланованість особистісного зростання при визнанні необмеженості цього процесу. Зміст психокорекції. Види психокорекції. Погляди вітчизняних та зарубіжних психологів різних напрямів на цілі психокорекції. Завдання психологічної корекції.

Тема 2. Основи організації психокорекційного процесу.

Психокорекційна ситуація. Принципи психокорекції: принцип автономності особистості, нормативності та індивідуальності розвитку, особистісного досягнення, принцип випереджаючого розвитку, принцип системності розвитку, діяльнісний принцип корекції, принцип залучення значущих осіб, принцип особистісної мотивованості, принцип психокорекційного контакту та рівності позицій, принцип єдності діагностики і корекції.

Форми організації психокорекційного процесу: індивідуальна та групова психокорекція. Визначення підстав для надання переваги індивідуальній чи груповій формі психокорекційної роботи.

Основні етапи психокорекційної роботи. З'ясування причин особистісних проблем, труднощів розвитку. Специфіка психологічного обстеження як першого етапу корекції. Прогноз подальшого розвитку особистості за умови своєчасної корекції та за відсутності такої. Пошук шляхів і засобів розв'язання особистісної проблеми. Розробка психокорекційної програми. Реалізація та самореалізація програми психологічної корекції. Психологічні умови організації та проведення психокорекційного процесу. Визначення ефективності корекційного впливу.

Проблема етики в психокорекції. Значення особистості психолога.

Тема 3. Місце авторського підходу «Вікова психокорекція» в практиці надання психологічної допомоги.

Сутність авторського підходу «Вікова психокорекція» (С. Б. Кузікова). Завдання вікової психокорекції. Умови та шляхи реалізації принципу особистісного саморозвитку у віковій психокорекції. Аргументування неможливості здійснення корекції особистості ззовні. Значущість актуалізації переживань для подолання особистісних проблем.

Психологічні процеси, які виникають при загостренні переживань у корекційній роботі: усвідомлення явищ, що стоять за ними (інсайт), відреагування внутрішньої напруги (катарсис), вилучення з психологічної реальності особистості травмувальних обставин, відносин, індивідуальних якостей, емоційних станів (предметизування), відокремлення (дистанціювання) їх від цілісного Я особистості, подальша можливість роботи над ними. Сутність діяльності психолога-психокоректора у розв'язанні психологічних проблем особистості.

Тема 4. Психологічний супровід саморозвитку особистості у віковій психокорекції.

Погляди зарубіжних та вітчизняних психологів на значущість суб'єктності особистості у подоланні психологічних проблем. Роль автентичності і суб'єктності у здійсненні самокорекції, саморозвитку особистості. Аналітичний і реконструктивний етапи психокорекційної роботи. Робота зі смислами і цінностями особистості. Розширення життєвого світу людини. Значення узгодженості суб'єктивного переживання часу для збереження психоемоційного благополуччя особистості. Суб'єктність і саморозвиток як ключові ресурси в життєвій кризі особистості.

Модель вікової психокорекції як цілісна система навчання прийомів і технік самокорекції, саморозвитку осіб різного віку. Прийоми і техніки саморегуляції, усвідомлення, самоаналізу, реконструювання ставлень, почуттів, поведінки особистості.

Застосування авторського підходу «Вікова психокорекція» до розуміння та подолання особистісної кризи, психоемоційного вигорання, психосоматичних станів людини.

Тема 5. Використання методів когнітивної терапії з корекційною метою.

Когнітивна психокорекція. Використання елементів раціональної, раціонально-емотивної терапії, логотерапії, екзистенційного підходу в психокорекційній практиці. Завдання і методи когнітивної психокорекції. Раціональне і ірраціональне мислення. Вікові та індивідуальні особливості проведення роз'яснювальної бесіди. Принципи побудови бесіди психолога з клієнтом. Способи слухання. Вплив граматичних форм мови на психологічну реальність людини. Непрямі методи роз'яснення та переконання. Використання літературних творів, поезії, легенд, крилатих висловів, фільмів, бувальщин з корекційною метою. Етапи корекційного процесу, побудованого на моделі когнітивного напрямку. Самоспостереження та самоаналіз як шлях до розуміння та саморегуляції людиною своєї психічної реальності. Методи самоспостереження та самоаналізу. Методи керування емоційним станом та поведінкою. Зміна негативних думок на позитивні. Робота з прагненнями, мріями і бажаннями.

НЛП. Загальна характеристика методу. Використання методів НЛП для розв'язання завдань корекції.

Тема 6. Використання методів гештальттерапії та психодрами з корекційною метою.

Гештальттерапія. Загальна характеристика методу. Основні компоненти гештальттерапії: розширення усвідомлення, інтеграція протилежностей, посилення уваги до почуттів, робота з мріями (фантазіями), прийняття відповідальності на себе. Використання технік гештальттерапії з корекційною метою.

Психодрама. Загальна характеристика методу. Використання методів психодрами з корекційною метою для розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів, особистісних проблем, проблем спілкування, поліпшення стосунків з навколишніми.

Тема 7. Використання сугестивних методів з корекційною метою.

Сугестивні методи впливу. Навіювання та самонавіювання. Завдання, особливості організації та проведення навіювання з урахуванням віку. Гетеросугестія в стані неспання та сомноленції. Метод довільного навіювання Кує. Аутогенне тренування. Візуалізація образу з психоемоційним вживанням у нього. Вплив кольору, форми, запаху, звуку, образу на психоемоційний стан. Кімната психічного розвантаження.

Психосинтез. Загальна характеристика методу. Методи самоаналізу, саморегуляції, самонастрою та інтеграції «Я» у психосинтезі. Використання методів психосинтезу для розв'язання завдань корекції.

Тема 8. Використання тілесно-орієнтованих методів та ігрової терапії з корекційною метою.

Тілесна терапія. Загальна характеристика методу. Зв'язок фізичного Я, тілесних відчуттів з психічним станом людини. Можливості і спрямованість тілесних вправ. Завдання та методи тілесної терапії. Використання методів тілесної терапії з корекційною метою. Методи м'язового розслаблення (релаксації). Види дихання. Фізична розрядка. Постава, міміка, жести. Східні оздоровчі системи. Призначення та методи невербальної взаємодії.

Танцювальна терапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу танцю. Завдання танцювальної терапії. Особливості організації корекційного процесу. Використання танцю, ритміки, психогімнастики для розв'язання проблем особистості. Тематика та призначення психогімнастичних вправ.

Ігрова терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу гри. Основні напрямки ігрової терапії: психоаналітична ігрова терапія; ігрова терапія, центрована на клієнті; ігрова терапія відреагування; ігрова терапія ставлень; «примітивна» ігрова терапія. Ігрова терапія у вітчизняній психологічній практиці (Л. Абрамян, О. Варга, О. Захаров, А. Співаковська та ін.). Форми ігрової терапії: директивна та недирективна, індивідуальна, групова. Вимоги до

психолога-ігротерапевта. Можливості використання ігрової терапії для розв'язання різних психологічних проблем дитини (корекція страхів, застарілих травм, невпевненості в собі, неврівноваженості, агресивності та ін.). Казкотерапія. Використання казки з корекційною метою (складання, розігрування). Лялькотерапія.

Тема 9. Використання методів зображувальної терапії та музики з корекційною метою.

Зображувальна терапія. Загальна характеристика методу. Психологічні механізми корекційного впливу образотворчої діяльності. Використання образотворчої діяльності з метою розв'язання різних психологічних проблем (корекція страхів, відреагування негативних емоцій, розвиток зосередженості, самоконтролю та ін.). Використання проєктивного малюнку з метою корекції. Методи індивідуального і групового малювання (парне малювання, розмовне малювання, доповнювальне малювання тощо).

Музикотерапія. Історія та загальна характеристика методу. Психологічний механізм корекційного впливу музики. Використання музики для розв'язання різних завдань корекції. Застосування музики як допоміжного засобу, який посилює вплив інших методів корекції. Перелік музичних творів, які можуть бути використані з корекційною метою.

Тема 10. Інтегроване використання різних методів з корекційною метою.

Особливості вибору та поєднання методів психокорекції з метою посилення ефективності розв'язання психологічних проблем особистості.

Використання різних методів корекції з метою надання первинної психологічної допомоги. Використання різних методів корекції з метою надання психологічної допомоги під час посттравматичного стресу. Принципи побудови взаємодії з клієнтом в травматичній ситуації життя або при ПТСР. Позитивні патерни поведінки і мислення особистості в контексті війни. Використання різних методів корекції з метою зниження психічного напруження, відреагування почуттів та переживань. Використання різних методів корекції з метою розв'язання внутрішнього конфлікту, поглиблення розуміння себе та інших людей. Використання різних методів впливу з метою корекції самооцінки, підвищення почуття самоповаги, впевненості в собі. Використання різних методів корекції для самонастрою і саморегуляції психоемоційних станів і поведінки. Використання різних методів корекції з метою виправлення емоційних вад особистості, окремих рис характеру та поведінки. Використання різних методів корекції з метою набуття навичок адекватної поведінки в різних життєвих обставинах.

**ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ
„ВІКОВА ПСИХОКОРЕКЦІЯ”
Основна література:**

1. Кузікова С. Б. Основи психокорекції : навч. посібн. / Світлана Кузікова. – 2-ге вид. перероб. – Київ : ВЦ «Академія», 2021. – 336 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці [Текст] : монографія / С. Б. Кузікова ; 2-вид., перероб., доповн. – Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”». 2021. – 408 с.
3. Кузікова С.Б. Вікова психокорекція. Навч. посібник. - К.: Главник, 2008. - с. 144. Серія «Психол. інструментарій».
4. Кузікова, С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції [Текст] : навчальний посібник / С. Б. Кузікова. - 2-ге видання, перероблене, доповнене. – Суми, 2020. – 300 с. [<http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9286>]

Додаткова література:

1. Андрушко Я.С. Психокорекція: навч.-метод. посібник / Я.С. Андрушко. - Львів: ЛьвДУВС, 2017. - 212 с.
<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/344/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>
2. Каліна Н.Ф. Психотерапія. Підручник. - Київ. «Академвидав» 2010. – 280 с. https://library.udpu.edu.ua/library_files/432663.pdf
3. Карпенко Є.В. Методи сучасної психотерапії : навчальний посібник / Є.В. Карпенко. - Дрогобич : Посвіт, 2015. - 116 с.
<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2361/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%D0%92.%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80.pdf>
4. Кузікова С. Б. Дослідження саморегуляції психоенергетичних станів особистості в екстремальному середовищі. Київ - Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Психологія і особистість. 2021 № 1 (19) С. 94-106.
5. Кузікова С. Б. Психологічний супровід саморозвитку особистості у віковій психокорекції/ С. Б. Кузікова // Харківський осінній марафон психотехнологій : матеріали науково-практичної конференції, (Харків, 28 жовтня 2017 року) / М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди [та ін.]. – Харків: Вид-во «Діса плюс», 2017. – С. 57.
6. Кузікова С.Б., Зливков В.Л., Лукомська С.О. Вікові особливості переживання травм війни: інтегративний підхід // Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія: Психологічні науки. Випуск 2. – Херсон : Херсонський державний університет, 2022. – С. 65-71.

7. Мушкевич М.І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна ; за ред. М. І. Мушкевич. - Вид. 3-тє. - Луцьк : Вежа-Друк, 2017. - 420 с.
8. Основи психотерапії : навч. посіб. / [К.В. Седих, О.О. Фільц, В.І. Банцер та ін.] ; за ред. К.В. Седих, О.О. Фільца. - К. : Академвидав, 2016. - 192 с.
9. Практикум із групової психокорекції: підручник / С.Д. Максименко, О.О. Прокоф'єва, О.В. Царькова, О.В. Кочкурова. - Мелітополь: Видавничополіграфічний центр «Люкс», 2015. - 414 с.
10. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. - 207 с.
11. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Навчальний посібник. - К.: Вища шк., 2004. - 679 с.
12. S. Kuzikova Theoretical applicable modeling of psychocorection and personal development [Теоретико-прикладне моделювання психокорекції та розвитку особистості] / С. Б. Кузікова // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 1 (57). - Х. : ХНПУ, 2018. - С. - 119-131.
13. S. Kuzikova, V. Zlivkov, S. Lukomska. Effective t-group counselor in the context of modern empirical research [Особистість ефективних ведучих Т-груп в контексті сучасних емпіричних досліджень] / Kuzikova S., Zlivkov V., Lukomska S. // "Психологія особистості" [Науковий журнал]. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. - № 1 (10). - С. 209-215.

Розділ IX

ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ

Тема 1. Сім'я як об'єкт психологічного вивчення.

Специфіка сім'ї як соціально-психологічного феномену. Класифікація сімей. Етапи розвитку сім'ї. Психологічний аналіз функцій сім'ї. Сімейні ролі і стилі. Підсистеми сім'ї. Зовнішні і внутрішні межі сім'ї. Сімейні міфи. Проблема психологічної, духовної і сексуальної сумісності шлюбних партнерів. Технології ефективного спілкування в сімейному вихованні.

Тема 2. Порушення структури і функціонування сімейної системи. Робота з дисфункціональними сім'ями.

Аналіз соціально-особистісних чинників порушень функціонування сім'ї. Основні ознаки та критерії дисфункційної і нормально функціонуючої сім'ї. Налагодження комунікаційного процесу в сім'ї. Робота із симптоматичною поведінкою в сім'ї. Подолання сімейних криз. Робота з хімічно залежними сім'ями.

Тема 3. Типові психологічні проблеми сімейного життя.

Сімейні сварки. Родинні кризи. Психологія подружньої зради. Розлучення як феномен шлюбного життя. Причини та стадії розлучення. Фази руйнації емоційних стосунків у шлюбі. Індивідуальні і соціальні наслідки розлучення. Психологічні проблеми спричинені розлученням. Психологічні особливості повторних шлюбів.

Тема 4. Сімейні конфлікти. Психосексуальні порушення в сімейному житті.

Сім'я і міжособистісні конфлікти. Аналіз причин конфліктів у шлюбі та сім'ї. Конфлікти батьків і дітей. Профілактика та технологія подолання сімейних конфліктів. Феномен підліткової конфліктності у сім'ї. Норма і девіації в сексуальній поведінці. Порушення психосексуального розвитку особистості. Любовна адикція як порушення парних стосунків.

Тема 5. Психологічна діагностика сімейно-шлюбних стосунків. Психологічне консультування і сімейна психотерапія.

Методологічні принципи та етапи дослідження шлюбно-сімейних стосунків. Діагностичний інструментарій сімейного психолога. Методи та методики дослідження особистості шлюбних партнерів, подружніх та батьківсько-дитячих стосунків, психологічного клімату сім'ї в цілому. Сімейне психологічне консультування. Психоаналітична сімейна терапія. Базована на досвіді сімейна терапія. Системна сімейна психотерапія.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ „ ПСИХОЛОГІЯ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ ”

Основна література:

1. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї: монографія / Мирослава Іванівна Мушкевич,

Раїса Петрівна Федоренко, Тамара Іванівна Дучимінська, Людмила Іванівна Магдисюк. - Луцьк : Вежа-Друк, 2018. - 235 с. Ел.ресурс:
<https://core.ac.uk/download/pdf/286271731.pdf>

2. Психологія сім'ї / Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. - К.: Вид-во Нац. авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2010. - 270 с. Ел.ресурс:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Pomytkina_Liubov/Psykholohiia_simji.pdf

3. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний посібник / за заг. ред. О. М. Цільмак. - К.: Видавництво Ліра-К, 2020. - 266 с.

4. Ушакова І. М. Психологія сім'ї: Конспект лекцій. / І. М. Ушакова.- Видавництво Національного університету цивільного захисту України. - Х.: Видавництво Національного університету цивільного захисту України, 2017. - Ел. ресурс:

http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf

5. Цільмак О. М. Методика проведення інтерактивних практичних занять з навчальної дисципліни «Психологія сім'ї та шлюбу»: практикум. / О. М. Цільмак. - К.: Видавництво Ліра-К, 2020. - 216 с.

Додаткова література:

1. Берн Е. Секс у людському коханні: Ігри, в які грають у ліжку.— К.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021.- 54 с.

<https://knigogo.com.ua/chitati-online/seks-u-lyudskomu-kohanni/>

2. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій. / О. І. Бондарчук. - К.: МАУП, 2001. - 96с.

3. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: Навч. посіб.— К.: Четверта хвиля, 2004.— 256 с.

4. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: Навч.посіб.: У 3 кн. /З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. - К.: Главник, 2006. - 128 с.

5. Ліщинська О.А. Сім'я як об'єкт впливу деструктивних тоталітарних організацій // Соціальна психологія. - 2005. - № 3(11). - С. 139 - 147.

6. Лютак О.З. Сімейний конфлікт як предмет соціально-психологічного аналізу // Збірник наукових праць. - Івано-Франківськ: Плай, 2005. - Вип. 10. - Ч.1. - С.73-79.

7. Лютак О.З. Функціонально-рольова структура сучасної сім'ї // Збірник наукових праць. - Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. - Вип. 12. - Ч.2. - С.98-106.

8. Мілютіна Катерина Психологія сім'ї: Техніки раціонально-інтуїтивної психокорекції родини / Катерина Мілютіна. - К.: Главник, 2007. - 144 с.

9. Парфанович І.І. Соціальна діагностика [Електронний ресурс]: курс лекцій. - Тернопіль, ТДПУ, 2009. - 182 с. - Режим доступу:

<http://www.infolibrary.com.ua/books-book-123.html>

10. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: метод. Посіб. / З. Г Кісарчук, Я.М. Омельченко, І.М. Біла, Г.П. Лазос,

- О.О. Шльонська; ред. З.Г. Кісарчук; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. - К.: Рогальська І.О., 2016. - 232 с.
11. Психологія сім'ї: навч. посібник / За заг. Ред. В. М. Поліщука. - Суми: Університетська книга, 2009. - 282с.
12. Сова М.О. Психологія сім'ї: Навчальний посібник / М. О. Сова, С. О. Деніжна. - К : 2014. - 212 с. Ел. ресурс:
http://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2020/02/psihologiya_simyi.pdf
13. Трубавіна І.М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками/ І.М.Трубавіна. - К.: ЦССДМ, 2000. - 88 с.
14. Федоренко Р. П. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. П. Федоренко, К. І. Шкарлатюк. - Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2012. - 200 с.
15. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб./ Р. П. Федоренко. - Луцьк: Вежа-Друк, 2015. - 364 с.

Інформаційні ресурси

- <https://core.ac.uk/download/pdf/286271731.pdf>
- https://shron1.chtyvo.org.ua/Pomytkina_Liubov/Psykholohiia_simji.pdf
- http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf
- <https://knigogo.com.ua/chitati-online/seks-u-lyudskomu-kohanni/>
- <http://www.infolibrary.com.ua/books-book-123.html>
- http://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2020/02/psihologiya_simyi.pdf
- <http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/PomitkinaLV.pdf>
- <http://www.lib.nau.edu.ua/BooksForNAU/2010/PomitkinaLV.pdf>
- <http://dspace.itsu.org/jspui/bitstream/123456789/2080/1/Np5.pdf>
- <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/281/1/konsylyvania.pdf>

**ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ З
ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕННОЇ ТА
ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 ПСИХОЛОГІЯ
(Спеціалізація Консультативна психологія)**

1. Предмет, завдання, функції філософії психології.
2. Філософія психології Стародавнього світу, Середньовіччя та Відродження.
3. Філософія психології XVII - XVIII ст.
4. Філософія психології XIX - XX ст.
5. Філософський аналіз основних парадигм психології.
6. Методологія психології: теорія пізнання як філософсько-методологічна основа психології.
7. Світоглядна функція та ідеологеми психології.
8. Етапи наукового дослідження. Поняття, функції та структура програми дослідження.
9. Методичне забезпечення експериментальних досліджень.
10. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження, її сутність та структура. Вимоги до магістерської роботи.
11. Обробка результатів наукових досліджень. Прийоми викладення матеріалів наукового дослідження.
12. Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Анотування, конспектування та реферування наукового джерела.
13. Науково-педагогічна сутність проектування. Функції, види та рівні наукового проектування.
14. Поняття про наукові заходи. Різновиди наукових заходів. Організація наукової конференції.
15. Підготовка до участі у науковій дискусії, полеміці. Підготовка і написання наукової статті.
16. Причини системної кризи сучасної вітчизняної та зарубіжної психодіагностики.
17. Психічні стани людини як предмет емпіричного дослідження у сучасній психології. Дослідження психічних станів особистості в особливих та екстремальних умовах.
18. Сучасні засоби діагностики особистості та особистісних властивостей.
19. Мета, об'єкт та предмет психодіагностики в клінічній практиці. Сучасні методи психодіагностики в клінічній практиці.
20. Активне, уважне, емпатійне слухання, його мета, навички, вимоги.
21. Конфронтація як технологія консультування.
22. Коуч-технологія короткотривалого консультування. Основні етапи.

23. Принцип Надії в Позитивній психології Н. Пезешкіана. Метод позитивної реінтерпретації, кроскультурний підхід та метод метафори в роботі психолога-консультанта.
24. Використання Диференційно-аналітичного опитувальника (ДАО) в роботі психолога-консультанта.
25. Симптоматичний рівень консультування в Позитивній психології: робота з макро і мікро-подіями, можливості використання Балансної моделі.
26. Робота психолога-консультанта з мотиваційним компонентом досягнення результату.
27. Психологічні особливості юнацтва, що навчається у ЗВО.
28. Самостійна робота студентів ЗВО та вміння навчатися впродовж всього життя.
29. Психологічна характеристика навчально-професійної діяльності студентів.
30. Контроль, оцінювання та принципи академічної доброчесності у навчально-виховному процесі ЗВО.
31. Психологічні особливості студентських академічних груп.
32. Роль особистості викладача у навчально-виховному процесі у ЗВО.
33. Визначення та предмет психологічної корекції. Сутність підходу «Вікова психокорекція».
34. Зміст і специфічні ознаки психологічної корекції.
35. Мета і завдання психологічної корекції. Особливості завдань вікової психокорекції.
36. Принципи психокорекції. Реалізація принципу особистісного саморозвитку у Віковій психокорекції.
37. Форми та основні етапи психологічної корекції.
38. Проаналізуйте систему засобів саморозвитку в моделі вікової психокорекції.
39. Запропонуйте прийоми і техніки саморегуляції, усвідомлення, самоаналізу, корекції ставлень, почуттів, поведінки особистості.
40. Проблема етики в психокорекції. Значення особистості психолога.
41. Визначення та показники норми психологічного та особистісного розвитку.
42. Поняття психологічного здоров'я особистості, його показники та чинники.
43. Умови повноцінного психологічного розвитку дитини. Провідні джерела психогенної травматизації дітей.
44. Погляди психологів на природу внутріособистісного конфлікту. Основні потреби особистості, наслідки їх фрустрації.
45. Визначення та завдання психопрофілактики і психогігієни.
46. Саногенний потенціал та чинники життєстійкості особистості.
47. Короткотривале кризове консультування - зони відповідальності, впливу та очікувані результати.

48. Розкрити зміст фундаментальних принципів короткотривалого кризового консультування: принцип нормалізації; принцип партнерства та підвищення гідності особистості; індивідуальний підхід.
49. Поняття «Вікно толерантності» та його урахування у короткотривалому кризовому консультуванні.
50. Інтервенції при гострій травмі: зняття напруги, перша психологічна допомога.
51. Особливості взаємодії при короткотривалому кризовому консультуванні: збалансована емоційна підтримка та співчуття, залученість у стосунки.
52. Психоедукація у період горювання. Роль та місце психолога-консультанта у роботі з проживанням горя.
53. Телефон довіри: організація, зміст та методика надання психологічної допомоги.
54. Психологічний аналіз сім'ї як соціально-психологічного феномену. Функції сім'ї. Підсистеми сім'ї. Робота психолога з сімейними ролями та стилями, зовнішніми і внутрішніми межами сім'ї, сімейними міфами. Особливості психологічного супроводу сім'ї на різних етапах її розвитку.
55. Проблема психологічної, духовної і сексуальної сумісності шлюбних партнерів. Різновиди рольової поведінки подружжя. Основні види шлюбних сценаріїв. Робота психолога з проблематикою сумісності шлюбних партнерів, неефективною рольовою поведінкою, несприятливими сімейними сценаріями.
56. Аналіз соціально-особистісних чинників порушень функціонування сім'ї. Основні ознаки та критерії дисфункційної і нормально функціонуючої сім'ї. Робота психолога з дисфункційними сім'ями.
57. Розлучення як феномен шлюбного життя. Робота психолога з психологічними проблемами шлюбних партнерів та їх дітей, спричиненими розлученням.
58. Аналіз причин конфліктів у шлюбі та сім'ї. Конфлікти батьків і дітей. , Методи діагностики та основні технології психологічної профілактики і корекції сімейних конфліктів.
59. Методи та методики діагностики особистості шлюбних партнерів, подружніх та батьківсько-дитячих стосунків, психологічного клімату сім'ї в цілому.
60. Кризові періоди шлюбно-сімейних стосунків. Психологічні технології, що використовуються у роботі з сім'єю, що переживає кризу. (психоаналітична сімейна терапія, базована на досвіді сімейна терапія. системна сімейна психотерапія тощо).

Примітка На комплексному кваліфікаційному іспиті випускникам буде запропоновано розв'язання конкретних проблемних ситуацій з метою оцінки ефективності планування та розробки алгоритму психологічної роботи з клієнтами, які перебувають в ускладнених

ситуаціях життя.

**ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ДО КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО
ІСПИТУ З ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053
ПСИХОЛОГІЯ (Спеціалізація Консультативна психологія)**

1. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

У консультативній бесіді жінка 34 років зізнається психологові, що вона не любить свого старшого сина. У своїй батьківській сім'ї вона сама була старшою дитиною, яку не любили. Дійшло до того, що в 12 років вона заявила батькам, що вони її взяли з дитячого будинку.

Тепер все повторюється. Вона не любить свого сина, хоча з усіх сил намагається це приховувати. Син дратує її все частіше, і вона безсила щось змінити. Це роздратування з'явилося ще до народження другої дитини, коли старшому синові було 5 років. Старший син добре ставиться до матері: розпитує про її справи, співчуває їй, але матір дратує навіть це. Іноді, коли мати кричить на сина, її чоловік, бачачи, що вона переступає межу дозволеного, говорить: "Краще б ти розрядилася на мені, ніж на дитині".

Дайте психологічний аналіз даної проблеми. Складіть проект програми психологічної допомоги сім'ї.

2. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

У психологічну консультацію звернулася жінка 36 років із скаргами на важке спілкування з п'ятнадцятирічним сином. Шлюб розпався після народження сина. Багато років жінка з дитиною жили з бабусею і дідусем, які в основному і виконували батьківські ролі. Недавно переїхали у нову квартиру.

Мати говорить, що син її не слухає, грубіянить. Жінка принесла малюнок сім'ї, виконаний сином. На малюнку зображені мама і син спинами один до одного. Незвичайним є те, що аркуш паперу склеєний з клаптиків. Мама, вибачаючись, пояснила: "Після того, як син закінчив малювати, я його запитала, коли він останнього разу тримав у руках пилосос (на малюнку він зобразив себе з пилососом). Він відповів: "Що, не подобається?! " - і розірвав малюнок. Довелося склеїти"...

Надайте аналіз цієї сімейної ситуації. Запропонуйте психодіагностичні методики, адекватні ситуації. Обґрунтуйте власну думку.

3. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася жінка 31 року із скаргою на доньку: "Моя семирічна дочка ревнує мене до свого молодшого брата. Коли він був зовсім маленьким, це не дуже проявлялося, а зараз наші стосунки дуже загострилися.

Варто зробити їй якесь зауваження, як вона "ниє": "Ти мене не любиш, любиш тільки свого Сашка". Я починаю себе ловити на тому, що лише візьму молодшого на руки, так і відпускаю: а раптом дочка знову приревнує. При ній намагаюся звертати менше уваги на сина. Але часто чую: "Мамо, чому ти йому поклала більший шматок торта!" "Ти знову з ним граєшся, а хто буде гратися зі мною? ..."

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

4. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

На конференції юристів соціального психолога попросили представити результати дослідження процесу прийняття рішення присяжними. У ході дослідження психолог брав інтерв'ю у кожного члена журі присяжних, що брали участь у судовому засіданні одного вбивства. У цьому дослідженні ідентичність кожного учасника ретельно приховувалась, проте психолог описав процеси прийняття рішення в середині окремих підгруп. Наприклад, у журі присяжних входило семеро жінок, двоє афроамериканців, один американець, архітектор і водій вантажівки. Дослідник повідомляв про результати голосування і манери кожного із присяжних, згадуючи про їх специфічні соціальні характеристики. Коли дослідника запитали про етичну сторону такого оприлюднення даних, він сказав, що імена членів журі не згадувалися і що в цьому випадку присяжні були суспільними фігурами, чю думку не можна було розглядати окремо від громадської.

Які специфічні етичні проблеми піднімаються в цьому прикладі?

Яка ваша точка зору? Чи вчинив дослідник неетично?

5. Проаналізуйте експериментальну ситуацію та виконайте завдання.

В експерименті брали участь дві групи досліджуваних. Кожній з груп зачитувався один і той же список слів, які характеризують певну особу. Одна група спочатку отримувала позитивну інформацію, а потім негативну. Інша група – навпаки. Першій групі список слів зачитувався в такому порядку: розумний, працелюбний, ініціативний, впертий, брехливий, безтактний. Другій групі список зачитувався в зворотному порядку.

Потім досліджувані записували загальне враження про особу. Виявилось, що думка першої групи: особа здібна, проте має деякі недоліки. Думка другої групи: проблемна особа, реалізації можливостей якої заважають серйозні перешкоди.

Визначте тип, мету, змінні (залежну, незалежну) в цьому дослідженні.

6. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Батьки звернулися до практичного психолога по консультацію стосовно чотирнадцятилітнього сина, який всього боїться, ні з ким не товаришує, завжди з острахом вступає в контакт з незнайомими людьми, впертий, вдома часто плаче, з класу втікає, пояснити причини чого не може. Дає обіцянки йти до школи, але тільки підходить до неї - біжить світ за очі. Нічого не може з собою зробити. Батьки проводжали його до самого порогу школи, але даремно.

Сім'я дружна, є молодший син – протилежність першому. Старший успадкував від батька відчуженість та замкнутість. Мати - чуйна жінка, змучена страхами за сина, не знає як їй діяти далі.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

7. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Людмила Д., 25 років. Одружена 7 років. Живе з чоловіком та свекрухою. За професією бухгалтер. Звернулась із скаргою на відчуття втоми, часті головні болі, безсоння.

Зовні сімейні стосунки хороші. Людмила має дитину 4 років. Більш детальне вивчення сімейних взаємин виявило комунікативні проблеми зі свекрухою. Проблема виникла одразу після заміжжя. Свекруха прив'язана до сина й боляче переживала його одруження. Однак, на перший погляд, зустріла невістку з радістю, намагалась у всьому їй допомогти, постійно виправляючи та підказуючи, як і що потрібно робити.

З появою дитини конфлікт поглибився. Свекруха цілком взяла на себе догляд за онуком. Дитина одного разу навіть бабусю назвала мамою, що спричинило страждання Людмили. Останнім часом невротичні симптоми посилюються, з'явилися роздратування, зниження настрою.

Зробіть інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

8. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася жінка 36 років, професія - перекладач. Є син восьми років. Рік тому вона закохалась в одруженого чоловіка, згодом вони стали жити разом. З часом виникло питання про те, з ким залишиться син. Новий чоловік був категорично проти приймати дитину, мотивуючи тим, що він залишив свого сина не заради того, щоб виховувати чужого. Вирішили дитину залишити рідному батькові. Батько хлопчика докладає чимало зусиль для виховання сина. Однак мати дуже страждає, сумує за сином. Коли вона зустрічає хлопчика біля школи, той втікає.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

9. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До Вас як психолога звернулася жінка 26 років зі скаргами на постійні непорозуміння з чоловіком. Причини невідомі. У шлюбі 6 років. Позналились у студентські роки, одружились. Зараз обоє працюють. Живуть в новій двокімнатній квартирі, виховують трирічного сина. З бесіди стало відомо, що сварки завжди виникають "на пустому місці": побутові дрібниці, стають причиною конфлікту. Останнім часом обох не покидають думки про розлучення.

Ви вирішили спочатку оцінити індивідуально-психологічні особливості клієнтки. Які методики найкращим чином для цього підходять? Обґрунтуйте вашу відповідь. Складіть проект програми психологічної допомоги.

10. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога звернулася мати десятикласниці. До шостого класу дочка була веселою, активною дівчиною, добре навчалася в школі, любила спілкуватися з дітьми і однокласниками, багато часу приділяла участі у позакласній роботі, відвідувала гуртки та інші шкільні заходи. Зараз вона зовсім змінилася. Замкнулася, перестала спілкуватися з товаришами, губиться в присутності чужих людей, уникає компаній і галасливих, зібрань. Стала гірше навчатися. Весь вільний час проводить у своїй кімнаті: шиє, вишиває, малює. Ні про які гуртки і студії чути не хоче. Прискіпливо ставиться до власної зовнішності. Живе своїм напруженим життям, що іноді проривається у нервових репліках і пригніченому настрої. На відверту розмову з матір'ю не йде.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

11. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Наратив клієнтки: "...Я вже все перепробувала: благала, плакала, просила, щоб не пив. Він обіцяв не пити, якщо йому не будуть "тріпати нерви". Догоджала йому в усьому, слово поперек сказати боялася, дітям суворо наказувала, щоб тата вони не дратували. Усе одно знайде привід, щоб розсердитися, і тоді вже нап'ється, як він каже, на "законній основі". Тоді я стала кричати і лаятися, виганяти його з дому, якщо прийшов п'яний, ховати гроші. Стало ще гірше: він гроші візьме в борг, а мені віддавати. І вештається невідомо де, а я шаленію від страху, що там з ним, бо п'яний, а місто велике, автомобілі носяться та й злочинність зараз яка!

Тоді я сказала: краще пий вдома. Сама купляла йому пляшку, пила разом з ним за компанію. Але він став пити все більше і більше. Уже не соромлячись, купляв спиртне і товаришів по чарці став запрошувати. Цього я вже не витримала. Розповіла все його матері. Вона йому дала "прочухана". "Горілчаних братів" відвадила, гроші і навіть взуття на вихідні дні в нього забирає і ховає. Тепер ми з нею чергування встановили, щоб на роботу його проводжати і зустрічати. А він, такий підступний, все одно вивернеться та нап'ється. Що робити - не знаю".

Чим зумовлені такі дії дружини і свекрухи? Який прогноз можна дати стосовно цієї сім'ї, якщо події будуть розвиватися стихійно, без спеціального психологічного впливу? Складіть проект програми психологічної допомоги сім'ї.

12. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Припустіть, що клієнт приходить до Вас і розповідає про важливу проблему у своєму житті (наприклад, розлучення, смерть, вихід на пенсію, вагітність дочки, і т.ін). Перелічіть п'ять запитань, які могли б бути корисними для з'ясування значення подій

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

13. Напишіть твердження, які репрезентують різні рівні активного слухання.

«Я дійсно стривожений. Мене затримала внутрішня служба департаменту податків за те, що я не декларував усі свої прибутки. Я відмовляюсь сплачувати гроші для того, щоб їх вкладати у те, у що я не вірю, наприклад витратити на ремонт будівлі адміністрації, коли відбувається війна. Досі я завжди намагався бути чесним, але цього разу я думаю, можливо, зайшов надто далеко!».

14. Напишіть стимули для консультування, щоб виявити позитивні і сильні якості клієнта.

«Так, я дійсно збентежений щодо свого майбутнього. Одна половина мене хоче продовжування основну спеціальність - психологію, в той час як друга, обмірковуючи майбутнє, хоче перейти до бізнесу».

Відкрите запитання _____

Закрите запитання _____

Заохочувальний стимул _____

Переповідання _____

Відображення почуттів _____

15. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Ви консультуєте тридцяти п'ятирічного клієнта. Він приходить обговорити неминуче слухання справи, що стосується розлучення. Чоловік говорить: «Зараз я дійсно розгублений. Я не можу порозумітися з жінкою. Я страшенно скучаю за своїми дітьми. Мій адвокат знімає з мене три шкіри для свого гонорару, і я не відчуваю, що можу йому довіряти. Я обурений тим, що відбувалося протягом останніх років. Раніше, в юнацькому віці у мене був досвід відвідування психолога, я розумію певні факти, але тільки частково. Як я можу впоратись з цим протягом наступних двох тижнів?». Напишіть про основну проблему клієнта, так як ви її розумієте. Напишіть які питання будуть потрібні для прояснення ситуації клієнта. На що можна спиратися в роботі з цим клієнтом. Які технології можна використовувати в даній консультації.

16. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До кабінету психотерапевта першою зайшла мати хлопчика 4 років, потім батько. На пропозицію терапевта взяти стільці і сісти сім'я відреагувала таким чином: мати жестом наказала хлопчику сісти поруч із психотерапевтом, сама сіла за спиною хлопчика на відстані 3 метрів, а батько сів ще далі, на відстані 2 метрів від дружини. Утворився своєрідний сімейний трикутник.

Про що може свідчити таке розташування? Як ви будете враховувати цей факт у діагностичному та корекційному процесах?

17. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

З розповіді клієнтки: "У день тринадцятиріччя сина помер мій чоловік. Після похорону син став дуже замкнутим, хоч до цієї події він ділився зі мною своїми думками та враженнями. Замкнутий, небагатослівний він скрізь: і в школі, і вдома, і в оточенні друзів. Таке враження, що він перестав цікавитись навіть тим, що його до цих трагічних подій хвилювало. Що зробити, щоб він став знову таким, яким був?". Підліток пройшов групову психотерапію без особливого успіху.

Які додаткові психотерапевтичні заходи можна запланувати? Обґрунтуйте свою відповідь.

18. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Оберіть із трьох наведених відповідей психотерапевта на висловлювання клієнта ту, яка на вашу думку є найбільш корисною:

Клієнт: «Я почуваю себе жахливо. Ніщо не приносить мені задоволення».

Психотерапевт:

«Я думаю, це від того, що ви постійно порівнюєте себе з іншими»

«Ніщо з того, що ви робите, не приносить вам задоволення?»

«Я не можу повірити, що все так погано».

Обґрунтуйте свій вибір. Поясніть, чому інші відповіді видаються Вам неприйнятними.

19. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Клієнт звернувся за допомогою до психолога. "Років десять тому до мене на вокзалі підійшов чужий хлопчик і попросив грошей. Я сказав, що не маю. На це він відповів: " Ах, не маєш грошей, то й не будеш мати життя". З того часу ці слова переслідують мене завжди, коли зі мною щось трапляється. Потрапив у автокатастрофу - це мені за те, що не дав хлопчикові грошей. Поламав ногу - це теж розплата, - і так кожного разу. А неприємності трапляються зі мною доволі часто. Як забути ці слова?"

З чим можуть бути пов'язані проблеми клієнта, згідно з поведінковою моделлю психотерапії? Як ці ж проблеми можуть бути описані через поняття комплексу меншовартості і соціального інтересу?

20. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

На прийом до психолога прийшла жінка із скаргою на непорозуміння з одинадцятирічною дочкою. Дівчинка від першого шлюбу, однак не здогадується, що її виховує вітчим. Мати категорично проти того, щоб повідомляти дочці відомості про її рідного батька, оскільки в дитинстві сама пережила подібну історію: у чотирнадцятирічному віці вона дізналась, що її виховує не рідний батько. З роками жінка так і не змогла добре ставитись до людини, яка її виховала. Мати не хоче, щоб в подібну ситуацію потрапила і її дочка.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

21. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психолога-консультанта звернувся чоловік 45 років. Після двадцяти років спільного сімейного життя після чергового скандалу дружина вигнала його з дому, звинувативши у аморальній поведінці та зраді. Чоловік найбільше переживає з приводу того, що дружина забороняє йому бачитись із дітьми, яких він дуже любить. Дружина не подає на розлучення і не йде на примирення, при цьому оговорює батька перед дітьми. Батька глибоко бентежить те, що діти відмовляються розмовляти з ним по телефону, уникають зустрічі на вулиці, у школі.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

22. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

До психологічної консультації звернуся мати учня другого класу. Хлопчик йшов у школу добре підготовлений, з бажанням та радістю. Проблеми почали наростати майже одразу. На сьогоднішній день дитина просто відмовляється ходити в школу, вночі пробуджується, кричить, здригається. Син став дратівливим, нервовим, плаксивим. “Я просто не впізнаю своєї дитини”, - каже мати. Вона підозрює, що тривожність дитини породжена атмосферою у класі. Виявляється, що вчителька часто кричить на дітей, ображає їх, несправедливо ставиться та занижує оцінки. Розмови із вчителькою, директором школи були безрезультатними. Мати у відчаї, не знає що їй робити.

Дайте інтерпретацію даної психологічної проблеми. Якою має бути тактика психолога в її діагностиці? Складіть проект програми психологічної допомоги.

23. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Хворий 27 років направлений на консультацію до психіатра лікарем-терапевтом, до якого звернувся зі скаргами на болі в серці, поганий апетит, сон, слабкість, швидку стомлюваність, зниження розумової працездатності. Якоїсь патології з боку внутрішніх органів виявлено не було. У бесіді з психіатром стриманий, небагатослівний, неохоче і коротко повідомляє анамнестичні відомості. Хворого скеровано до психолога.

Які психодіагностичні методики дають можливість виявити психотравмуючі фактори і хворобливі переживання у хворого?

24. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Хлопчик, учень 3 класу, – дитина з неблагополучної родини (батьки зловживають алкоголем). Не може повторити без помилок речення, слово, цифри, плутає умови задач. Йому важко дається вивчення вірша, або таблички множення. Він по кілька разів перепитує вчителя або сусіда за партою про зміст отриманого завдання, під час диктанту забуває окремі слова, списуючи текст, постійно повертається до зразка. Добре орієнтується в практичному житті, знає, де можна купити продукти за більш дешевою ціною.

Якою має бути тактика психолога при визначенні рівня інтелектуальних здібностей щодо вирішенні питання про те, у якій школі (масовій чи допоміжній) може вчитися дитина?

25. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Нижче надається висловлювання клієнта.

«Я тільки що розірвала стосунки з чоловіком. Я більше не могла терпіти його образ і пияцтва. Було чудово, коли він приходив додому тверезим і в гарному настрої, але це бувало дуже рідко. Проте це мене

робить самотньою. Я не знаю що я буду робити з дітьми, Де взяти гроші на життя і де шукати роботу».

Ваше завдання:

- написати три різних типи мінімальних заохочувальних стимулів для даного висловлювання.

26. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Керівник, що бажає стати лідером колективу, звернувся до психолога з проханням виявити його слабкі і сильні сторони для свого розвитку. Які методики допоможуть це зробити і чому саме вони?

27. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

Молоде подружжя звернулось в психологічну консультацію зі скаргою на складні відносини з батьками з обох сторін. Які методики дозволять виявити їх особистісні особливості (для покращення взаємовідносин з батьками). І чому саме вони?

28. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

В роботі спеціаліста з реклами необхідні добре розвинені креативність, самостійність, відповідальність, активність, акуратність. Які методики можна використовувати для відбору на цю посаду. І чому саме їх?

29. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

В психологічну консультацію звернулась людина (чоловік чи жінка на вибір), яка ніяк не може вийти заміж/одружитися і хоче дізнатися чому так відбувається. Які методики можуть дати відповідь на це питання і чому саме вони?

30. Проаналізуйте ситуацію, дайте відповіді на запитання.

З декількох претендентів необхідно відібрати одного учня для участі у міській олімпіаді. У нього має бути добре розвинена емоційна стійкість у стресовій ситуації, бажання перемогти і інші якості. Які методики можна використовувати для відбору майбутнього переможця і чому саме їх?